

Дневник на генерал Константин Жостов за 1915 г. – 1916 г.

Дневник на генерал Константин Жостов за 1915 – 1916 г.

Константин Жостов
(1867–1916 г.)

Настоящите спомени, обхващащи периода от 1 септ. – 31 дек. 1915 г., и от 1 ян. – 30 авг. 1916 г., са водени по време на участието на генерала през Първата световна война.

Константин Андонов Жостов е български офицер (генерал-майор), началник-щаб на Трета армия през Балканската война (1912 - 1913) и началник на Щаба на войската през Първата световна война (1915 - 1918).

Биография: Константин Жостов е роден в неврокопското село Гайтаниново в 1867 година. Син е на Андон Жостов и брат на Димитър и Спас Жостов. След Руско-турската война семейство Жостови се установява в освободената част от България, където Андон Жостов става свещеник и приема името Антоний. През 1885 година Константин Жостов е ученик в Лом и се включва като доброволец в ученическия легион в Сръбско-българската война и с него участва в Пиротското сражение. След завършването на Ломската гимназия постъпва в артилерийския отдел на Военното училище в София, което завършва в 1887 година и на 9 май е произведен в чин подпоручик. Първоначално служи в артилерията. На 18 май 1890 година е повишен в поручик, а на 2 август 1894 година - в капитан.

В 1889 година заминава за Виена, където следва офицерски генералщабен курс, а след това в 1897 година завършва Висшето артилерийско училище с право да служи в Генералния щаб. Назначен е за командир на батарея в 3-ти артилерийски полк, а по-късно завежда крепостната артилерия към Артилерийската инспекция на Военното

министерство. В 1902 година е повишен в майор. През есента на 1905 година като майор от генералния щаб Жостов става първият военен аташе на България в столицата на велика сила – Виена. През 1906 година е произведен в чин подполковник и става началник-щаб на Осма пехотна тунджанска дивизия. По-късно през 1907 - 1909 година е военен аташе в руската столица Санкт Петербург и в Париж. След завръщането си от Париж е в свитата на цар Фердинанд, а от 1910 година е командир на Трети артилерийски полк. През март 1912 година вече полковник Жостов поема поста началник на Школата за запасни офицери.

През юни 1912 година като пратеник на правителството участва в заседанието на Серския революционен окръг в родното му Гайтаниново, на което дейците на ВМОРО взимат решение активно да подкрепят българските части в задаващата се война.

По време на Балканската война (1912-13) е началник-щаб на Трета армия, която се отличава в Люлебургаско-Бунархисарска операция и битките при Чаталджа. Участва като военен съветник в делегацията, преговаряща в Лондон по подписването на Лондонския договор (1913). Той предлага линията Мидия-Енос, за граница с Турция. В Междусъюзническата война (1913) взема участие като командир на Първа бригада от Седма Рилска дивизия. От 25 април 1915 година до края на август 1916 г. Константин Жостов е командир на 7-ма пехотна рилска дивизия. На 15 август 1915 година е произведен в чин генерал-майор.

През Първата световна война е началник-щаб на армията и като такъв нерядко се противопоставя на исканията на съюзническото германско главно командване.

Генерал-майор Константин Жостов умира на 30 август 1916 г. в Кюстендил от възпален апендикс по време на Леринската операция на Първа армия. Последните му думи са „Падна ли Чеган?“^{[1][2][3][4]}

В негова чест между 1941 и 1944 г., когато Скопие е в рамките на България, днешния Скопски квартал Гьорче Петров носи името Жостово, а между 1934 и 1951 година село Долно Сингартия, днес Хаджидимово, също се нарича Жостово.

Награди: Орден „За храброст“ II и III степен, 2-ри клас
Орден „Св. Александър“ II и III степен с мечове по средата
Орден „За военна заслуга“ IV степен, V степен с корона
Орден „За заслуга“
Османски орден "Лиякат" със звезда за военни заслуги, 18.12.1915^[5]

Бележки

1.↑ Марков, Георги. Голямата война и българският ключ за европейския погреб 1914-1916, София 1995, стр. 272.

2.↑ Енциклопедия Пирински край, Благоевград, 1995, стр. 339 - 340.

3.↑ Захариева, Снежана, Флорика Велева. Генерал Константин Жостов - историята на един достоен българин. в: Военноисторически сборник, 2007, 3, стр. 27 - 31.

4.↑ Недев, С., Командването на българската войска през войните за национално обединение, София, 1993, Военноиздателски комплекс „Св. Георги Победоносец“, стр. 115

5.↑ Коев, Илиян и др. Българо-турски военни отношения през Първата световна война. Сборник от документи (1914-1918), София 2004, с. 517

От 1 септември

Още през дивизионните маневри към 26 август получих писмо от Жеков, съобщава ми, че ме има предвид за командващ армия, за началник-щаб или за помощник началник-щаб (!). Отговорих, че ще работя съвместно, гдето и да ме назначи; но помощник – понижение. Доволен съм от 7 дивизия и нищо против не бих имал, ако си ме остави там. Помолих, обаче, своевременно да направи промените, за да може всеки да се ориентира в новата си работа и да извърши подготовката.

Да уволни К[утинчев] и Т[анев]

На 7 или 8 септември се получи в дивизията предупреждение, че след два-три дни ще стане обща мобилизация – да сме готови. Отговорих, че нейното обявяване ще предизвика бъркотии: храна нямаше, бъркотиите по формирането на Македонската дивизия, офицерите в съда по делото Овчаров, оголване на полковете. Храна нямаше. Възложено на комитетите за обществена предвидливост, а те нищо не вършат. Нашето интендантство абдикира от дълга си. С него подобни донесения илюстрирах положението.

На 8 септември се получи мобилизационното ми назначение – началник-щаб на действащата армия. Телеграфирах и на 9 писах на Жекова да побърза с прикомандирането ми към щаба за ориентировка. Каза ми, след като сдам на [полк. Вълко] Василев, тогава да замина. Молих и за Колева да се отмени уволнението.

Получи се и телеграма: „Гарантирам“ ли, че някои офицери ще си изпълнят дълга с чест и достойнство. Отговорих: „Уверен съм.“

Предвид на бедността на края с храни и трудните съобщения, молих преди всяка мобилизация да се организират разходни магазини във Ваксево, Горна Джумая, Ново село. С кола и камиони веднага да се снабдят с припаси. Отговориха, че ми се разрешава да открия допълнителен магазин във Ваксево, да му назнача персонал, а за хранителни припаси ни думай! И тъй, имаше магазин на хора за лентяйство. Несхващане същността на работата.

За довършване линията Брусарци – Чорлево трябваше 10-15 дни, а да се докара до Берковица – 20 дни. Не го направих. После се освободиха работници и се даде 6 пионерска дружина за довършване.

9 септември – сряда.

Към 10 часа получихме заповедта за мобилизация – обща и реквизиция. 1-ви оперативен ден – 11 септември. Веднага се дадоха всички телеграфически разпореждания.

10 септември – четвъртък.

Донесение, че ако не се вземат ефикасни мерки, ще гладуваме. Комитетът нищо не е доставил.

На обяд пристигна полковник Василев, моят заместник. След обяд му предадох делата и към 4 ч. след пладне с автомобил, изпратен от министерството, тръгнах за Кюстендил. Трябваше да оставя непотребните вещи и облекло и да взема онова, което ми е потребно за полето.

При раздялата ми с частта от Дупница ми беше тежко. Чувствах, че и те съжаляват, че ги напускам. Имахме взаимно доверие и уважение.

11 септември – петък.

1-ви оперативен ден. В София. Към обяд пристигнах в София. После обяд се представих на министъра [ген. Никола Жеков]. Говорих му за необходимостта да се съсредоточават храни.

Представих се и на началник-щаба на армията [ген. Климент Бояджиев].

12 септември – събота, 2-и оперативен ден.

Приех длъжността и подадохме рапорти.

13 – неделя, 3-и оперативен ден.

14 – понеделник, 4-и оперативен ден.

15 – вторник, 5-и оперативен ден.

16 – сряда, 6-и оперативен ден.

Изглежда мобилизацията е една много необмислена работа. Като че сме подведени. Не взети никакви предварителни мерки за охраната на границата; частична мобилизация за маневри. Затова, когато на 11-и – 13-и видях бързото съсредоточаване на голяма част от сръбската армия на нашата граница 5-6 дивизии (половината – почти), преживях тревожни времена, безсънни нощи. Ако бяха настъпили веднага, не бяхме в състояние нищо да им противопоставиме.

Не добре вървеше и с храната. Почти всеки ден говорех на Жеков да махне [ген. Александър] Танева, който не е за това място. Все дига рамене – „ще видим“. Принудихме се да отложим съсредоточението на армията, за 3 дни – поради липса на храни в пунктовете за съсредоточаване. И при голямата сръбска опасност в дадени моменти! Неразбории.

За париране опасността наредих:

16 полк да тръгне пешком,

2 бригада от 3 дивизия веднага да се превози,

22 и 26 пехотни полкове по местата си.

Поради липса на храни и 2 дивизия няма да отиде на мястото си, но се спира на линията Батак – Лъджене.

На 16-и ме срещна Михаил Сарафов: водили сме държавата към пропастта, „ще видите след 2-3 дни“. Питам го каква е тази опасност, за да я предотвратим. Той: „Викайте ме в понеделник, тогава ще говорим.“ Чужденец е, значи, и не му е мила България.

17 септември – четвъртък.

7-и оперативен ден. Безсъвестност от нашия комитет за предвидливостта. Когато над отечеството е надвиснала ужасна опасност и ние отлагаме съсредоточаването за храна, те се опитали да товарят вагони и с търговска стока. (Преди и д-р Николов ми каза.)

Съобщения до министерствата, че считаме за невалидни назначенията след 1 септември на длъжности, които се освобождават от явяване в армията. Големи фаворизации станаха с това.

Към 11 часа ме повикаха в двореца. Прие ме Негово Величество Царят.

Поиска да се ориентира по разни въпроси и да чуе мнението ми. Отговорих: „М. Савов не е за главнокомандващ; има често гениални идеи, но върши много несъобразности. Продукт на момента и настроението.“

С Жекова ще караме добре. Ще бъде усърден работник, коректен и лоялен.

За неразбориите по съсредоточаване храните – неспособността на ген. Танев.

За условията ни с германците: в никой случай да не почваме ние, докато те не достигнат решителни резултати, като навлязат и се закрепят в Сърбия. Съгласи се.

За поведението на демократите – да се действа да поддържат.

За доброто, което ни причини случайната оставка на [Димитър] Тончев – задържа, може би, настъплението на Сърбия.

За военния министър [ген. Васил] Кутинчев – неподходящ. Ще ни шиканира.

Той намери, че Танев и Кутинчев трябва да се уволнят. Предложих ген. [Вичо] Диков за началник на тилового управление.

Помолих да заповяда на министъра да действа справедливо, а не партизански, да не увеличават недоволството на народа: по назначенията, по стремлението да се отклонят от армията, по несправедливостта в даване реквизиционни наряди и пр. Обеща.

Той доста ми говори против М[ихаил] Савов и като че иска да вземем крути мерки против него.

После Царят каза на Савата (С. Савов – бел.ред.), че сбъркал, че не назначил мене за главнокомандващ.

18 септември – петък.

В 11 часа ме викаха в Министерския съвет. Разсъждава се по въпроса за прехраната на армията. Реши се да се вози половин войска, половин припаси по железниците. Това ще предизвика ново закъснение в съсредоточаването.

Мобилизацията се извърши добре, но недостатъчно кола и коне.

Кръговете от Антантата пускат разни неверни слухове, за бунтове, дезертиране и пр.

Нищо подобно.

19 септември – събота.

9-и оперативен ден. Лакса ми чете телеграма от тяхната главна квартира: искат настоятелно да разрушим мостовете на Вардара в Македония. Изтъкнах му нашето политическо положение, което ни налага пасивност; не трябва и не искаме с нищо да провокираме, догдето те не добият решителен резултат спрямо сърбите. Сега всяко

разрушение в Македония ще се припише на нас и положението ни ще се затрудни неимоверно.

Яви се [полк. Панайот] Сантурджиев (беше повикан). Дадох му се инструкции относително предстоящата му работа – настъпване в долината на р. Морава. Сам да разузнае и подготви. Ще му се дадат: 13 пехотен полк, 2 планинска батарея, 1-1 ескадрона с две картечници, половин конен пионерен взвод.

От Щаба на действащата армия и Главното тилово управление има маса кола и коне. Разпоредих да се изпратят в частите. Организацията на акцията на поручик [Йордан] Панова са доброволци (200 души) от 1 и 6 полкове, една дружина и една планинска батарея от 14 полк за разрушаване мостовете в Демир капия. Изпращане с камиони.

20 септември – неделя.

10-и оперативен ден. Среща с Д. Христов. Изказа си опасенията. Моите уверения.

Бяха при мен Лакса и [майор Евалд фон] Масов (австрийски и германски военни аташета). Пак енергично застъпих нашето гледище: докато не добият решителни резултати на юг от Дунава, ние няма да почнем.

Германецът ни предлага аероплани за Скече и София и турска помощ – армията на Енвер паша. Казах – всичко е преждевременно. Да бъдат аеропланите готови, когато е нужно, ще ги поискаме. А за турската армия – по-добре е да си стои у дома.

Вечерта към 11 часа ми донесоха телеграма на [майор Илия] Каблешков (аташето в Атина), че една френска дивизия е стоварена в Солун; готвели и друга. Гърците протестирали слабо. Изглежда, че било с тяхно съгласие.

С това общото политическо положение влиза в нова фаза.

21 септември – понеделник.

11-и оперативен ден. До вечерта десантът на французи в Солун не се потвърди.

Разбъркани работи. Нашите министри правят впечатление на несериозни хора. Не чувстват тежестта на положението и отговорностите. Повърхностни хора. Гледат само да си настанят партизаните във от строя – това е главното им занятие. Искана да ги назначат на длъжности, които се освобождават – осуетихме го; гледат да ги престроят на тилови служби – не допускаме; писаха да се съгласим да се устрои някаква народна охрана – полиция – съгласих се, но да не се вземат хора от армията, а само от данъчните и неслужилите. Сега Радославов пише да се отнеме военната цензура от нас и да се подчини на министъра на правосъдието. Ще видим ще успеят ли.

Понеже нашият договор с германците почива на базата, че румъни и гърци ще стоят неутрални, а в действителност гърците официално мобилизираха против нас, а Румъния неофициално, но и двете съсредоточават войски на нашата граница, явно е, че горната предпоставка на договора се оказа невярна. По това и самият договор пада. Може да се сметнем свободни от задълженията да нападнем сърбите в определения срок и да запазим по-дълго своя неутралитет. Ще се изясни политическата обстановка и ще действваме според обстоятелствата. Затова не се съгласих да почнем окупиране на отстъпените от Турция земи, ако това е във връзка с договора ни: ако вземем областите, ще трябва да поемем и задълженията. Радославов обясни, че тези въпроси са независими. Заповядахме една дружина, заедно с чиновниците, които поемат експлоатацията на жп линия.

И Жеков е на моето становище. Радославов повърхностно схваща работата. Затова мислим с Жекова да си вървим, а не да предприемаме авантюра с неизвестни последствия. Друг е въпросът, ако германците нанасят бързи и решителни поражения на сърбите, които да стреснат гърци и румъни. И неутралитет за дълго не можем да пазим – ще се разложим, ако демобилизираме без резултати, мъчно ще се мобилизираме наново, ако стане необходимо. Затова – продължаване преговорите със Съглашението за окупация на Македония, за неутралитет.

Дойде М. Сарафов и пак ми изказа опасенията си. Казах му, че напълно съзнавам трудността на положението и не сме ни оръдия, ни кукли, но добри българи; да не разединяват народа в работа, гдето за успех се искат общи усилия. Нека ходатайстват пред Съглашението да ни даде Македония и ние ще стоим неутрални. Но Панафьо, френски министър, бил казал: „По-рано искахме да окупираме Македония, за да ви я предадем, но сега ще я окупираме, за да я защитаваме от вас.” Отговорих: „Наша длъжност е да се бием с всекиго, да запазим отечеството си.”

Изтъкнах и на Масов, и на Лакса горните съображения на договора, без да упоменавам, че имаме право и ние да не изпълним задълженията си, но че при дадените условия нашето вмешателство ще бъде вредно, защото ще им докараме два нови неприятеля – гърци и румъни. Те никога не биха отишли против Германия, но напротив България, ако и като нейна съюзница – да.

Научих се от Савата, че силите от Съглашението подали някакъв ултиматум на правителството, на който в срок от 24 часа трябвало да отговорим: с кого ще ходим. Другите требвания не знае.

Получи се заповедта на [фелдмаршал Август фон] Макензена. Действат една германска армия от 8 дивизии и една австрийска – неопределен състав. Исканашата I армия да почне на 10 октомври, ние няма да бъдем готови към това време. Изпратихме доклад до Министерския съвет, искаме да ни се уясни целта на войната и да ни се укаже за противника, защото на всички фронтове ние не можем да водим война. Сегашното наше разположение е кордонно и на три фронта.

22 септември – вторник.

12-и оперативен ден. Разположението на сърбите понастоящем: 3/4 от армията срещу нас и 1/4 срещу австро-германците, е много благоприятна за нас: германците лесно ще минат Дунава, сърбите ще почувстват грозящата ги от там опасност, ще се почне с прехвърлянето на войски. В това време и ние настъпваме, вероятно, срещу отслабен срещу нас фронт.

Вчера силите от Съглашението дали ултиматум на българското правителство. Искат да се самоопределиме и да изгоним германските офицери, „които се настанили във Военното министерство” и управляват армията. Голяма лъжа, понеже такива няма. Срок 24 часа – днес 4 часа след пладне. Правителството отговорило, че германски офицери у нас няма и ще пазим неутралитет. Особено нахален тон държали френците, русите искали да насочим армията си против турците.

Англичаните казали, че не могли повече да задържат сърбите да не ни нападнат. Министерството на външните работи, без да обажда какъв отговор е дало, в 8 часа вечерта предупреждава щаба да вземе мерки против ненадейно сръбско нападение. Армията е още в периода на съсредоточаването и би било трудно да се срещупоставим. Трябваше да не отговарят категорически или да отложим отговора. Отговорих на министерството, че в подобни случаи трябва да искат и мнението на щаба.

Повърхностни хора.

Заповядах поне да спрат телеграмите за странство. Предупреждение до частите беше направено преди това от моя страна.

По донесение от [ген. Стефан] Азманова (аташето) и от квартирата на Макензена, сърбите още не вярвали, че срещу им има германска армия и затова подобно съсредоточение – главните сили срещу нас.

По доклада на Министерския съвет за определяне целта на войната имало дълги разpravии между Жекова, министрите и царя. [Александър] Греков си подал оставката.

Написах първата директива за действията. Дадох далечни цели, за да могат командващите армиите по-целесъобразно да групират войските си.

23 септември – сряда.

13-и оперативен ден. Днес почнаха действията си австро-германците. Правят демонстрации. Утре мостове (?) някои части, а други на 25. Откъм Кула и Видин цял ден се слуша канонадата.

Утре всички представители на Съглашението си отиват. Добър им път. Казах на [д-р Васил] Радославова да не оставя никого в легациите, зданията да заключат, да нямат шпионите свърталища. След това политическото положение се изясни. Сега няма вече място за лавирания. Трябва да се вмесим и да атакуваме сърбите, за да допринесем за успеха, съдбата ни е вече свързана с Централните сили.

Викаха ме в Министерския съвет да отменя нареждането за новоназначените чиновници. Не се съгласих, само че нареждането ще има сила не от 1 септември, а от деня на мобилизацията.

Рескриптът издаден – Жеков главнокомандващ. Слава Богу и тая работа се свърши и ще се тури край на всички интриги.

[Елефтериос] Венизелос е в оставка. В камарата заявил, че Съглашението се отказало по-рано от намерението си да ни дава до Струма от Гърция. Значи до последния ден Съглашението ни е лъгало.

24 септември – четвъртък.

14-и оперативен ден. Русите с нотата си са искали в срок от 24 часа да скъсаме отношенията си и да сме изгонели германските офицери. Значи – пак руската логика. Третират ни като слуги и ни заповядват.

Венизелос в гръцкото Народно събрание заяви, че откак той е дошъл на власт, никакви предложения от Съглашението не са му правени за отстъпки в Македония в наша полза.

Днес всичката дипломация на Антантата си заминава в два специални влака – за Русе и Деде Агач. И понеже е даден специален влак на княз Хохенлое, то съсредоточението се закъснява с още един ден.

И австрийският, и германският военен аташе поискаха да освободят от служба някой техен слуга – не се съгласих.

Австро-германците почнаха действията вчера. Изпълни се заповедта. Отрядите при Дрина и на Сава при Ярак форсирани реките.

25 септември – петък.

15-и оперативен ден. И вчера германците изпълнили предположението. Минаха Дунава на определените места. Сърбите били изненадани. Те все предполагали, че това е блъф и че нямат насреща си германски войски. Уплашили се много, като видели германците. Днес германците продължават минаването на Дунава и Сава.

Масов ми представи майор Лаферт и един капитан, които отиват за свързка в първата армия.

Получи се планът на II армия за действията. Много методичност и предпазливост. Обстановката изисква по-голяма смелост и енергия в действията. Такава директива ще дадем.

Турският пълномощен министър [Али Фетхи Окяр бей] ми представи новия военен аташе. Поздрави от Енвер паша и предлагат в случай на нужда помощ от 200 000 армия.

[Ген. Калин] Найденов назначен военен министър. Слава Богу, ще се разбираме и работим.

26 септември – събота.

Найденов ми се представи по случай назначението му. На добър час да е.

Масов ми представи двама авиатори, които (с един аероплан) пазят София. Ще дойдат още два аероплана и за разузнаване в Македония.

Лакса ми представи княз Виндишгрец и един легационен съветник Яноти, който като запасен поручик ще е помощник на Лакса. Първите двама заминават за I армия.

Написахме директивата Н.О.2. Искат да почнем на 28-и. Много е добре, но не сме готови. Жеков обещал да почне. Но понеже само 6 и 1 дивизия са на местата си, от 8 дивизия и 3 само по една бригада, а от 9 – нито една, и предвид на огромното значение на първите действия, склоних да почнем два дни по-късно.

Вечерта Милка с дъщерята пристигнаха от Кюстендил.

27 септември – неделя.

Съобщих на Масов и телеграфирахме на [полк. Иван] Тантилов, че действията ще почнат на 30 срещу 1 октомври. Жеков телеграфира и на [ген. Ерик фон] Фалкенхайн. Пристигнаха досега 3 германски аероплана за пазене на София. Възложих [ген. Иван] Лукову да организира дейността им.

Правителството искало да създадем граничен инцидент, уж сърбите предизвикали войната. Оставаме си непоправими ориенталци. Сърбите скъсаха с нас съобщенията си, струпаха 3/4 от войските си на нашата граница, а ние? – търсим в инцидента да оправдаваме действията си. Ами ако сърбите почнат сериозни действия, няма ли да се намерим пред нов „16 юли“? Говорих на Жекова да не става това. Той настоява. Ще му говоря пак.

28 септември – понеделник.

Решено почването действията на 1 октомври (може и през нощта срещу 1 октомври). Вчера се събщи това на генералите Фалкенхайн и Макензен. Първият, по израза на [полк. Петър] Ганчев, бил потресен от това известие (Ганчев всичко преувеличава и той е по-скоро германски агент, отколкото наш). Вторият отговори

само, че е желателно непременно да се почне на 1 октомври. Отговорих му с положително да!

Това отлагане ще ни принесе полза в много отношения: прибиране на частите; отслабване противника; изненадване – всички чакаха деня; може да го използваме и в политически отношения.

По мое настояване отказаха се и от инцидента. Обаче 6 роты от 8 дивизия атакували и заели връх Китка, северно от Салаш – по недоразумение.

Турският военен аташе по поръчка на Енвер паша ми предложи нови бомби (изилбомбен); да изпратиме двама офицери, 4 подофицери и 20 долни чина за обучение за употребението и двама инженери – за фабрикуването. Правели се в Цариград.

29 септември – вторник.

Вчера е имало формално сражение; наши 6 роты от 8 дивизия (1 дружина от 23 пехотен полк и 2 роты от 12 пехотен полк), като отивали да заемат изходното си положение, по недоразумение, атакували сърбите при вр. Китка, северно от Салашкия проход, и го заели. Сърбите контраатакували, но не успели. Нашите задържали както вр. Китка, тъй и вр. Коритска глава; държат и вр. Росовити камък. Узнах, че бомбите още не били раздадени в частите. Потърсих [ген. Стоян] Загорски. Каза, че разпоредил преди 10 дена да ги получат и даже не се заинтересувал по-нататък. Чудна индиферентност. Разпоредих веднага да се изпратят.

30 септември – сряда.

Получи се заповед по II армия. Изменяват задачата на кавалерията и заповядват 13 полк да отиде само до Крива фея – колкото да се издаде. Заповядахме за изненада той да тръгне на 2 октомври.

Разпоредих един аероплан утре рано да замине за Струмица – Демир капия – да способства за успеха и да донесе за направеното.

В Българската телеграфна агенция има [сведения] за сръбски нападения около Трън, Босилеград, Кюстендил. Плоски измислици. Все си оставаме ориенталци. Аз си казах мнението, че съм против подобни лъжи и претексти, които много скоро ще се опровергаят и само ще се изложим пред хората. Ние имаме достатъчно мотиви и от най-сериозно естество. Няма защо да лъжем. Толкова повече, че политически сърбите са предизвикатели, те скъсаха отношенията си с нас.

Издаде се манифест. Той има по-достоеен език. Невярна е само фразата, че се заповядва на войските да очистят нашата територия от сърби. Такива няма.

3 октомври – събота.

Франко-англичаните стоварили в Солун 45-50 000 души с артилерия, особено много гаубична. От тях 4-8000 души заминали за Гевгели. Вероятно ще пазят жп линията и мостовете при Демир капия. И Македонският полк едва ли ще свърши работата. Ще бъде, вероятно, късно. Тези лоши съобщения и липсата на храни ощетяват едно от най-способните предприятия – разрушаването на мостовете.

Говорих на фон Масов за поведението на подполковник Тиери, председателя на граничната комисия в Турция. Той е бил много пристрастен спрямо турците. Каза, че ще му пише частно. Изказа мнение Радославов да говори на [д-р Георг] Михаилес.

4 октомври – неделя.

Бях при министър Радославов и му обясних работата по граничната линия с Турция около Марица, както и туркофилското държане на подполковник Тиери. Той каза, че ще направи нужните дипломатически постъпки в Цариград, Виена, Берлин.

Граф [Адам] Гарновски дойде да ми представи новия помощник на военния аташе, капитан.

Разясних му и действията на граничната комисия, като похвалих поведението на майора (австрийския делегат). Обеща да направи нужните постъпки, понеже призна нашите желаниа за справедливи; границата да се намира на 2 км от крайното корито на разливането на река Марица.

Присъствах на погребението на бедния капитан [Борис Константинов] Паница – храбър и доблестен офицер. Жеков и Престолонаследникът [княз Борис Търновски] заминаха за Егридере. Жеков раболепства пред Царя. Уж Царят се не съгласява за назначението на Дикова като началник на Тиловото управление, а пък сам не само не настоява за това, въпреки уверенията му пред мене: пред Престолонаследника в мое присъствие изказа съмнението си като русофил (угода на желанието на Царя). На Престолонаследника сам държи палтото за обличане. [Това беше отначалото, когато не беше се самозабравил. – Бел. на Савов.]

Ямболският полк на 3-ти достигнал Морава около Враня: 13 пехотен полк бил спрян от сърбите; II армия прави разпореждания; 29 пехотен полк да се насочи на юг в обход на Страцинската позиция; Жеков, като беше в Кюстендил, одобрил това. Не схващане обстановката. Опасността е от север. Настоях и двата полка да се насочат на север и открият дебушетата от Власина. Непременно твърдя да се закрепят северно от Враня.

Поисках от Тантилов подробни сведения за германските действия, защото са бавни, с какви сили действат, какво става около Оршова, кога ще настъпи отрядът към Оршова. Оказа се, че тук отрядът още не е съсредоточен, което ме поставя в недоумение, защото той уж беше готов. Изтъкна се значението на бързите действия пред вид несигурното политическо положение на Балканите (Гърция и Румъния).

5 октомври – понеделник.

Виках Масов и му изтъкнах току-що изложените неща. Предвид на интригите и агитациите на приятелите на Съглашението, неспособността ни за война и липсата на бойни припаси, молих да предизвикаме вмешателството на фон Фалкенхайн за по-енергични действия от страна на германците. Той обеща, понеже и той така схващал положението.

Нашата директива относително действията на 6 дивизия казваше: да наблюдава Зайчар. Полковник Николов, Асен, произвел атака, дал големи жертви (15 полк). Неразумна инициатива.

Симеон Радев от Букурещ съобщи, че [Йон] Братияну заявил: не само няма да допуснат на русите свободен път за България, но и със сила ще им се противопостави, ако биха поискали това да направят. Това потвърди [Неделчо] Калушев от Цариград – съобщил му германският посланик. След всичко това най-окончателно решение да преведем и 5 дивизия около Радомир, като на мястото им изпратим маршените полкове (някои само).

Загорски разпределил безжичните станции така, че свръзката никъде не може да функционира; една с 50 км районна конната дивизия, друга с 100 км район – на I армия и оставил по една от двата вида у нас, в шаба. Никой никъде се не достига, всички бездействат. Разпоредих нашата товарна да се предаде на II армия, за да влезе в свръзка с кавалерийската дивизия.

6 октомври – вторник.

7 октомври – сряда.

От ден на ден все повече се убеждавам, че Жеков далеч не е тая личност, каквато я очаквах. За операциите нито проявява голям интерес, нито пък има едно правилно схващане. Добре е, че много не ни се бърка.

Каза още, че имал намерение да сменява генерал-щабните офицери, по ред ще ги праща в строя – стажове, като че се намираме при мирна обстановка. Трябва всеки да остане на мястото си, да върши работата си. За да „повдигнем престижа” на генерал-щабните офицери, както се изрази Жеков, не трябва да застрашим успеха на операциите.

8 октомври – четвъртък.

Превозването на 5 дивизия. Луков лансира идеята да се организират партизански отряди за действия в тила на англичаните и французите, в случай че настъпят в Македония. Възприех я, но разпоредих за това да се подготви трета бригада ([полк. Александър] Протогеров) от Македонското опълчение; да се подбере съставът, да махне лишното и неподходящо за целта, да я разпредели на отряди, да даде инструкции и пр.

9 октомври – петък.

Ганчев си е присвоил някакво привилегировано положение. На два пъти му телеграфирам, че е офицер за свръзка между нашия и германския щаб, да ме осветлява върху оперативните въпроси. Той даже не благоволи да ми отговори. Той е останал само придворен лакей, а всяко военно достойнство и качество е загубил.

10 октомври – събота.

Разпоредих се да заминат за Деде Агач четири оръдия 12 см Д/25. Дадох лично наставления на батареиния командир. С Жеков говорихме за новата ни западна граница и изказах съжаление, че не ни е дадено и Гниляне; той отговори: „Аз го отстъпих, то е албанско.” Казах му, че то не е напълно албанско, но даже и да е, нам то е наложително необходимо, за да владеем сигурно линията Враня – Скопие. Трябва да се поправи тази грешка. Изтъкнах му и значението на Призрен, като лежащ на пътя по долината на Дрина към Адриатическо море, както и на ивицата Охрид – Елбасан – Дурацо като път към морето и като клин за раздяла на Гърция откъм север.

За жалост той няма по-широко държавническо схващане на нещата, а стои на това място, гдето се решават. Изглежда, че той се дезинтересира от въпроса за административното управление на новите земи, за назначаване на чиновниците, което е негово право. Писахме по въпроса в Министерството на вътрешните работи по мое настояване, но след това повече не се интересува по въпроса при все че няколко пъти му напомних. Той гледа да е добре с всички фактори и затова им угажда с всичко.

Как върви командването: вечер между 11-2 часа се получават донесения, правим разпитвания за ориентировка и веднага се дават нужните заповеди.

11 октомври – неделя.

12 октомври – понеделник.

Министерският съвет, на който присъствах, реши:

1. Да се отпуснат 40 вагона за гърците за пренасяне на храни. Аз изтъкнах евентуалността, че тия храни може да вземат френците или англичаните. Гърците да дадат гаранция, че това няма да допуснат, ние да контролираме; може и да ги вкараме в конфликт, като се скарат заради храните. Изтъкнах и невъзможността в тоя момент, когато пренасяме 5 дивизия, да отделяме вагони и за гърците. Може да очакваме нападение от север и юг за съединение на сърби и френци, а сме доста редки в Македония. Гърция не воюва, тя може да отдели вагони, толкова повече, че тя е, която гладува. Въпреки това, по политически причини, съветът реши да им се отпуснат 40 вагони.

Реши се да се окупира жп линията Жонксион, а чиновниците да се интернират във вътрешността на България. Едно умно решение. Воюваме с френци, а търпим у нас френска компания.

Да се изгонят всички чиновници и служаци, оставени при тукашните легации, а самите здания да се запечатат и пазят от часови. Да се разрушат шпионските гнезда.

Всички поданици на неприятелски страни също да се интернират във вътрешността на България. Лагери, които да се пазят от войска.

После пладне решиха: чиновниците на новозавладените земи да се назначават от министъра на вътрешните работи. Никакви доводи не помогнаха. Радославов каза, че ако ние ги назначим, няма да ни гласуват кредити за издръжката им, а ако назначим военни, той си дава оставката. Дребни партизани. Съгласихме се само да не предизвикваме конфликти.

16 октомври – петък.

17 октомври – събота.

Щабът на армията настанен в Кюстендил. Царят дойде. Беседвахме върху положението, Фалкенхайн кани Жекова в Неготин да преговарят за условията, при които Гърция би могла да се вмеси във войната на наша страна. Гърците бързат да използват положението, догдето не сме свършили със сърбите; те бързат сега да дават условия, защото после ще бъдат принудени да приемат условията. Решихме да не отиде, понеже Жеков е зает с командването. Предлог, защото той малко знае за това, което се върши.

18 октомври – неделя.

Предчувствията ми за намеренията на Сърбия, вписани в дневника ми на 12 септември, се оказаха верни. В едно писмо на виден сърбин, печатано във вестник „Патрис“, броя от 12 октомври, е казано изрично: „15 дни преди българите да нападнат сърбите, за което нападение ви уведомихме, ние бяхме съсредоточили на нашите

граница 120 000 души срещу 30 000 българи. При това положение, ако бяхме нападнали първи, в десет дни щяхме да бъдем в София и с това щяхме да предотвратим българското нападение. Ние ви съобщихме нашите намерения, както това се изискваше от съюзния договор, но вие ни спряхте, като ни посочихте като мотив отбранителния характер на гръцко-сръбския договор. Ние ви послушахме и при все това днес се виждаме лишени от вашата помощ...”

За спирането на нападението от сръбска страна доста е допринесла и тогавашната криза с министър Тончев. Тя е принудила и Съглашението да възпира сърбите.

21 октомври – сряда.

Цял ден бой южно от Струмица. Цяла френска дивизия с маса артилерия напада. Трудно за подкрепа, понеже повече войски там не можем да храним, нито да снабдяваме с бойни припаси. Като се получи известието, Жеков се страшно засуети; губи хладнокръвие. Поиска от всички страни там да насочва войски, даже и от Щип. Ами после? Храна? Ако още сега ангажираме всички сили, после, при нови случайности? При нужда ние трябва да напуснем Струмица, а не да я държим до крайност. Сега френците са много малко уязвими за нас. Друг е въпросът, ако навлезат в Струмица. Ще можем да ги обхванем. Това гледище се възприе. И мене е трудно да вземем решение за отстъпване територии, но преди всичко трябва да се гледа гарантиране крайния успех.

Съобщенията от II армия по телеграфа скъсани.

Пристигнаха и князете Борис и Кирил.

22 октомври – четвъртък.

Боевете при Струмица и Криволак – Соничка глава продължават, френците отстъпиха навсякъде с големи загуби. Оплакване: липса на бойни припаси. Изпращаме с камиони. Ще стигнат ли навреме? Пътищата невъзможно кални и непоправени. Бившите наши управляващи фактори, които пренебрегваха постройката на пътищата, би трябвало да се притеглят под отговорност. Ще изгубим цяла операция, сума жертви ще дадем по изключителни причини, че имахме партизани и интересчии, а не хора на дълга.

Телеграфът с II армия още непоправен, а те не са направили друга линия. Въобще грижата за свръзките и пътищата във II армия е най-недостатъчна.

Приближихме (заповядахме) частите от 2 дивизия към запад, а именно: една бригада към Пехчево, друга бригада в долината на Струма; оставя се само един полк в Неврокоп. Доклад. На генерал [Димитър] Гешев се възложи ръководене операцията около Струмица. Престолонаследникът заминава утре при него, да му занесе инструкции.

Проливен дъжд навсякъде. Наводнения на Тимок и Власитинската река; съобщенията и движението прекъснати. И тук буря и вятър; телеграфът с II армия прекъснат.

23 октомври – петък.

Ниш превзет към 3 часа след пладне.

Куриозно. Към 2,30 ч. след пладне си бях полегнал. Към 3 часа изведнъж се събуждам и веднага на ума ми Ниш. Рекох си да погледна часовника, беше 3 часа, и след това пак се унесох.

Даде се заповед 9 дивизия веднага да преследва през Прокупле към Куршумлие. Впоследствие това се указа невъзможно: мостовете на Морава всички разрушени.

Вечерта овации в клуба като бяхме на вечеря.

31 октомври – събота.

Пратихме телеграма до фон Фалкенхайн. Към обед получихме успокоителни известия. I дивизия се задържала, германците и нашата 6 дивизия настъпили от север, сръбите отстъпват. 9 дивизия минала Морава; сръбски части бягат, други се предават.

Жеков утре щял да заминава с фон Фалкенхайн, за установяване плана за действие против англо-френците. Говорих му да икономисва нашите сили. Ние сме малка държава, със слаби средства. Всичко сме турили на крак. Да не ходим ние в Албания. Повече германски войски в Македония; също в Русе и Варна. Влияние върху румъни и гърци. От трите бригади да усилим първите две, а 3 да приберем към източния край на България. Готови против Румъния, почивка, те да обучават младите войници. Всяка за своя дивизия.

1 ноември – неделя.

Жеков замина за София и от там за свиждане в Парачин с Фалкенхайн.

Дадох си мнението за:

1. При разпределянето на зоните за действие нашата I армия непременно да се насочи в Западна Македония. При все че ще е трудно пренасянето ѝ, нека македонските българи получат своята свобода непосредствено от българските войски. Генерал Бояджиев е от Охрид. Той да го освободи.

2. Да не ангажира наши части в похода в Албания и Черна гора, ако от такъв стане нужда.

3. Да гледа да икономисва нашите сили. Нека ангажира с повече сили австро-германците, ние сме на края на средствата си.

4. Правителството да не позволява износа на храни; да имаме срещу пари и за германците.

5. Дадох му проект за карта за количеството на армиите в Македония и техните зони за действие.

6. Като има предвид несигурното положение на Румъния и заплашванията на Русия, да оставим на нашия източен край: 4. дивизия и трите бригади от другите дивизии. Ще обучават и новобранците.

7. Вечерта телеграфирах на Жеков да предизвика турска акция към Суецкия канал, за диверсия: да привлекат английските сили към Египет вместо към Македония.

Ген. [Никола] Рибаров започна действията си на фронта Качаник-Гиляне.

2 ноември – понеделник.

Германците оттеглили 3 и 4 корпуси от сръбския театър. Изглежда, че в Македония искат да впрегнат главно нас. Затова телеграфирах на Жекова и ако не може друго, то поне да иска компенсация. Призрен, Прищина – пътя за Адриатика, най-малко Гиляне (жп линията Скопие – Враня ще бъде застрашена без Гиляне). От Гърция до Струма; Костур и Воден. Компенсация за гърците от Албания.

Боят около Гиляне продължава с ожесточение. Център: Ямболският полк и Сантурджиевата бригада сполучили да пробият сръбския център и завладели Гиляне, но десният фланг на Рибаров се спрял, понеже откъм Копиляк настъпили сръбски сили. Този Копиляк вече няколко пъти минава от ръце в ръце, понеже едната или другата страна го напуща.

6 ноември – петък.

Яви се австрийската мисия на Червения кръст под началството на майора граф Бланкенщайн. Отидоха с д-р Бацарова в долината на Струма, за да определят място за болницата и за питателни пунктове. Препоръчах болницата в гр. Горна Джумая, пункта в Левуново. С тях беше и фон Ейфе, представителят на германския Червен кръст; колкото последният е симпатичен, толкова първият е надут.

Жеков се завърна от свиждането си с Фалкенхайн. Много не се интересува за работите и хода на операциите. Едва вечерта късно му казах как сме, но за това прие веднага след обяд [полк. Михаил] Сапунаров, неговата дясна ръка. Германците ще вземат участие в операциите против Съглашението само с два корпуса. Макензен искал да командва всички сили. Тогава каква е нашата роля? Говорено било да се образува: първа армия – ген. Бояджиев, 2 дивизия – към Битоля; германска армия с два техни

корпуса и една наша дивизия покрай железницата; II армия с 3 дивизии – към Радовиш – Струмица. Първите две армии ще се поставят под командата на Макензен, а само втората под нас. Малко смешна роля вземаме.

Продължават си боевете при Гиляне. Сърбите даже предприемат атаки. Изглежда, че тук съсредоточават главните си сили.

Германците, обаче, не си дават зор; напредват слабо.

8 ноември – неделя.

Писмо до министър-председателя, че ще назначим военни губернатори. Причините и съображенията. Искаме мнението му.

Писмо до военния министър [ген. Калин Найденов] – мерки за спиране износа на храни; сега имаме достатъчно консуматори и в България.

Ние заповядахме Ангел Киселов да си отиде в частта, а господата от София го изпратили в Берлин. За гешефти, уж по някакви си важни работи. И Радославов има безочливостта да пише писмо до Жеков и да иска освобождението му. С началника на тайната полиция Георгиев, Ангел Киселов и Тасков има неща, някакви афери. Анг. Киселов праща вече на три пъти на Таскова по 500 лв. подкуп, който той представлява, а уж А. Киселов е негов агент! Заповядах и Киселов, и Тасков да си заминат за полковете.

Тасков беше тук. Моли изново да бъде приет. Пратихме го в разпореждане на II армия.

10 ноември – вторник.

Вчера сърбите са били отблъснати от Феризович. Държат се навсякъде упорно.

С Жекова говорихме тази вечер по цариградските преговори, които предшестваха мобилизацията. Той искал от турците отстъпването непременно и на Лозенград. Вярва, че можеше да се добие. В това време [Наум] Тюфекчиев изиграл една перфидна роля. Обадил на турците, че Радославов бил готов да отстъпи по сегашния договор. Турците останали непреклонни и Радославов се съгласил. По този начин сега имаме една невъзможна граница, определена от гешефтари, без участието поне на един компетентен човек.

11 ноември – сряда.

Сръбската армия в по-голямата си част пред Прищина бита. Към 2,30 часа след пладне 2 конен полк влязъл в града, а после към 4,30-5 часа – предните части на 3 бригада от 9 дивизия и германците.

[Ген. Макс] Галвиц, чрез [Константин] Санчова, че превзел Прищина. Голямо нахалство. Ние от 10 дни водим най-упорити боеве с главните сили на сръбската армия. Германците в това време се реорганизират, почиват, настъпват, след като сърбите си отидат и изведнаж – те превзели Прищина. Телеграфирах Станчову да разпита и донесе: где, с какви сили са действали германците, срещу какъв противник и какви загуби са дали.

От друга страна, Фалкенхайн пита, не можем ли ние сами да предприемем операциите в Македония, защото те без железница не могат да се доволстват, а това щяло да изисква 5-6 седмици време.

Макензен пак разпорежда ние да преследваме към Призрен и Дяково, а после и към Ипек. Той изпраща само разузнавателни части, а после щял да се прибере към Куршумлия. Исква да се разпрострем и към Митровица. Ами те, австрийците? Както се вижда, те мислят, че са намерили добри ратаи в наше лице.

Те при настъпването запазиха шосетата за себе си. Нас оставиха в планините. 9 и 1 дивизии пристигат само в пехота и планинска артилерия, която си изстреляла припасите; полска артилерия, обози, транспорти – всичко назад. Пак искат ние да вървим напред. Ние ще се бием, а те ще превземат и плячкосват. Безсрамие.

Решихме с Жекова да се противопоставим на това. Около Призрен – Прищина ще оставим само една наша дивизия и по-нататък няма да вървим. И в Македония няма да предприемаме офанзива без тях. Между другото за това, че ако сме сами, гърците непременно ще се обявят против нас.

Жеков ще изтъкне това на Фалкенхайн.

12 ноември – четвъртък.

Жеков замина за София – свиждане с Енвер паша. От там ще телеграфира и за горните дела.

При един по-раншен разговор с Жеков и Найденов узнах, че в договора с германците имало да ни дадат като помощ за войната веднага 200 милиона лева. Ако тя се продължи повече от 4 месеца, то щели да ни дават още по 50 милиона месечно. Тончев се опитал и тука да направи гешефт; искал тази помощ да обърне в аванс. Всички му се противопоставили. В пристигналите днес бюлетини има една характеристична телеграма от Берлин, Волфбюро от 9-и. Казва се, че [Андрей] Тошев успял да уговори аванс за войната, който впоследствие щял да се превърне в заем. Ако и това стане, значи, че в България всяко безобразие е възможно. Найденов съвсем го удари през просото. Приема офицери от запаса, назначава ги на длъжности, постановява някакви дивизионни области в новите земи – нямат никаква база за съществуване, и все без да иска съгласието ни. Изглежда, че министерстването много

му се е харесало, та е готов на всичко, стига да стане угоден на министрите – партизани. Защото това е една противомярка за проектираните от нас губернаторства.

Ще видим как Жеков ще уравни и тоя въпрос. Аз бих го поставил ребром.

13 ноември – петък.

[Полк. Константин] Станчев видял Галвиц в Ниш. Запитал го по действията им около Прищина. Той признал, че те имали слаби сръбски части срещу себе си, действали само с артилерия и нямали никакви загуби. И има безочливостта да твърди, че те са превзели Прищина.

Представи ми се майор Нидман, който отива към щаба на II армия, като началник на всички германски картечни команди, тежка артилерия, камионни команди, жп команди, които се дават в наше разпореждане. Спрямо тях той ще има дисциплинарната власт на полкови командир. В оперативно отношение те са подчинени нам.

По днешните сведения положението в Румъния взема обезпокоителен характер. Правят разни приготовления с известна тенденция против нас, като от друга страна слуховете за руски десанти в Румъния се увеличават. Дали това са само шашарми, бъдещето в скоро време ще покаже. Обаче и донесенията от Русе (III армия) са също от обезпокоителен характер.

14 ноември – събота.

За да се вмесела Италия на Балканите, искала да ѝ се отстъпи цяла Албания, част от Западна Сърбия, независимо от претенциите ѝ в Австрия.

От 3 дни вали голям сняг. Бури и ветрове по балканите. Съобщенията, транспортите – прекъснати, а храна липсва. Да – страхувах се през всичкото време от глада и той като че настъпва. Ще парализира дейността ни в Македония. Липсват и топли дрехи. А в България все с благотворителност се занимават; още обаче нищо не е излязло от София.

Телеграфирах на военния министър – един вид апел – да се заемат по-сериозно с работа; всичко готово веднага да се изпраща на фронта. Оказа се, че в дивизионните работилници имало доста готово облекло, но няма кой да разпорежи изпращането му.

15 ноември – неделя.

Престолонаследникът, Жеков и Ганчев пристигнали нощес с автомобили – жп линията в долината на Струма повредена. Доста се измъчили в студа и снега. Като се опасавах, изпратих им насреща и файтон.

Имахме доста разпавии по бъдещото командване на армиите. Немците искат да заемат всичко в ръцете си, а ние – зрители. Макензен даже има вече нахалството да се разпорежда. Предвид бруталността на немците и безсърдечието им към нас: нас пращат по балканите, а те по пътищата, и за достолепието на държавата, това не трябва да се допусне. Освен това по национални съображения ние трябва да командваме, а особено Бояджиев да вземе армията около Битоля. Жеков не схваща или не иска да схване сериозността на въпросите. По всичко е отстъпчив. Ганчев мисли повече за немците, отколкото за нас. Той не дойде тук да чуе нашето мнение, но ни налага своето. Понакастрих го малко.

Жеков пак бяга от моите доклади. Не ме пита даже какво има от фронта.

16 ноември – понеделник.

Савата пристигна за обмисляне положението на командването. Съгласява се с мене. И 3 дивизия не трябва да отива повече в Призрен – Дяково. Не ми е желателно присъствието и на австрийците на Македонския театър. Уговорихме да се настани за командване дясната армия от Бояджиев.

17 ноември – вторник.

Жеков пак замина. Сега за фронта в Македония. Говорих му, че не е време. Водят се важни преговори, а там няма действия. Въпреки това той замина. Търси популярност, а за работите основно не се интересува. Завчера даже, като се разправяхме с Ганчева, той се съгласи към 25-и да дойдат германците в Македония. А храни? Малко остро му възразих, че трябва да прави разлика между желаниа и възможности. И когато после му докладвах, че имаме глад, че има биене на офицери в 9 дивизия и самозастрелване на офицери, той се опуйчи. Като че даже му беше неприятно да му докладвам тия работи.

Получихме донесение, че вчера, 16-и, към пладне гр. Призрен бил превзет от 3 дивизия. Маса пленени и трофеи. На 15-и крал Петър [I Карагеоргиевич] и Престолонаследникът [Александър Карагеоргиевич], [Никола] Пашич и княз [Георгий] Трубецки сами избягали върхом към Албания. Офицерите избягали и армията се разложила на маси и предала; само вчера 16 000 души.

Ген. [Георги] Тодоров иска да атакува височината 1200 северно от Битоля. Запрети му се. Сега в Атина се водят сериозни преговори със Съгласението, което упражнява силен натиск. Не е време да дразним гърците, които са особено чувствителни към Битоля. А ако Гърция се обяви против нас, ще я последва и Румъния. По сегашните сведения тя и без това не е сигурна. А ако и двете се обявят против нас, положението ни става лошо. А освен това и нямаме достатъчно сили на тоя фронт, много сме пръснати. Ако сърбите бъдат подкрепени от англо-френците – по железницата, може да ни отблъснат. Защо да рискуваме, когато след някой и друг ден ще пристигне 8 дивизия и лесно ще го превземем.

За завладяването на Призрен Царят изпрати поздравителна телеграма до Жекова и го похвали за гениалното водене операциите. А Жеков научаваше за операциите, след като се свършваха! Здраве!

Получиха се заповеди от Макензен и Галвиц до нашите армии и дивизии. Господата много бързат. Отговорих им.

18 ноември – сряда.

Протелеграфирах Жекову отговора ми. Той го одобри. Получи се заповед и от Кьовеш. Намерихме си най-послед господари! Не се грижат как живеем, а всеки бърза да ни заповядва!

Изобщо, след връщането на Жекова след свиждането с Фалкенхайн в Парачин, германците станаха много нахални. Изглежда, че не им е произвел внушително впечатление.

Телеграфирах му да се върне, защото се водят сериозни преговори. Той предпочете да продължава разходките си.

19 ноември – четвъртък.

Яви се при мене майор Нигман, като представител на фон Масов, за изглаждане недоразуменията. Изказах му нашето недоумение от третирането на германците, което предвид, че ние сме впрегнали целия си народ – армия, а те дават само спомагателен корпус, и нашата досегашна бойна дейност, е съвсем неоправдателно. Ние не можем току-тъй да предадем нашата армия в чужди ръце. Той напълно се съгласи с мене и каза, че ще пише.

21 ноември – събота.

Понеже сърбите, застрашени от нашето настъпление към Дебър и Охрид, напуснали Битоля, гдето имало големи складове с хранителни припаси, заповядахме на нашите да го заемат.

Жеков продължава да се разхожда из Македония и наслаждава на природните ѝ хубости. Работата не го интересува, нито операциите. Главната му дейност – поздравителни телеграми и отговори, посрещания. Ако му докладвам по-сериозни въпроси, нервира се. Всичко трябва да върша самичък.

22 ноември – неделя.

Вечерта Жеков се върна. Не дойде в шаба.

23 ноември – понеделник.

Телеграма от министъра на войната, дела за празнуването завземането на Битоля, Охрид и пр. и за паническото бягство на френците. Телеграфирах министъру, че Охрид още не е завладян, че френците не бягат панически и че съюзни войски няма в Македония. Каквото е направено, нашата армия го направи и няма защо да подценяваме действията. Министерската телеграма гласеше, че завладяването станало с помощта на съюзниците.

И в София на тях правили овации. За нас никой не се сеща. Български дивотии – ние все въздигаме чуждото.

Боевете на Демир капия – Удово – Валандово продължават, 53 и 54 полкове достигнали до Петрово, изненадали един френски лагер, атакували го, всичко се разпръснало.

24 ноември – вторник.

Бруталностите на немците се увеличават. Оплаквания отвсякъде. Жени нападат; завличат наши коли и храни; заемат наши телеграфни линии; къщи опустошават и пр.

Разсъждавахме с Жекова върху положението. Изтъкнах:

Трябва да има единство в командването, но трябва да се зачита достолепието на държавата и на нас. Не трябва и безразборно да подчиняваме нашите дивизии, защото ще ги малтретират. Затова в Македония – съединени армии под наше командване. Макензен да има общото ръководство с армията в Кьовеш.

Последният пак беше изпратил вчера заповед за 3 дивизия да настъпи към Ипек. Отговорих му, че тя има нужда от почивка и че не смятаме още, че тя му е подчинена.

С отблъскването на френците от Македония създава се ново положение. Нашият договор с германците беше за война против Сърбия. Тя се свърши. Сега трябва да правим нови условия и за участието ни – нови компенсации. Да не вършим работата на гърците – да чистим земята им от неприятел, те да гледат сеир и в добавък да искат възнаграждение. Или с нас, или против нас. Най-малко трябва да демобилизират, иначе се излагаме на една постоянна опасност. Затова най-добре е да почакаме, гърците да ни молят и да платят за помощта ни. От друга страна, не може да се откаже, че стоенето на англо-френците в Солун е една постоянна опасност за нас и при едни бъдещи компликации може да окаже съдбоносно влияние. При нашите затруднения с тях безспорно ще тръгнат и гърците против нас. Положението е много сериозно и заслужава основно проучване.

На всеки случай ще гледаме да икономисваме силите си; да не ги хабим напразно.

И Жеков така схваща положението.

25 ноември – сряда.

Жеков отпрати телеграма до фон Фалкенхайн, че е време гърците да се самоопределят. Нашите, ако и бавно, все напредват. От англичаните завладени 10 оръдия.

II армия допусна три дни да остане без връзка със 7 дивизия.

26 ноември – четвъртък.

Полковник Станчев, назначен за свръзка при Галвиц, ми се представи. Дадох му инструкции относително неговата работа:

Да уравнива конфликта; за преводчик – контакт с българските власти; да отстрани бруталностите на германците по завладяване и разрушаване наши телеграфни линии, коли, складове и пр., плячкосване из къщи, малтретиране местното население и пр.

По урегулиране общата етапна линия, управлението на железниците, охранението им и пр. Искат от нас да ги прехранваме, а ни отнемат превозното средство – железницата.

Изпратих полковник [Александър] Цветков в София да се занимае сериозно с въпроса за транспорта на бойните припаси. Германците изпращат за турците, гдето няма сериозни действия, за армията Галвиц, която е на 200 км далеч от бойните полета, а нам, които водим непрекъснато боеве – няма. Рилската дивизия действа във фланг на френците с 2 не с[коро]с[трелни] планински оръдия с по 30 снаряда! Пратени са снаряда, които не уйдисват на нашите оръдия. Да се обърне внимание върху това обстоятелство и да се иска голямо количество припаси за нас.

27 ноември – петък.

Разговор с Тангилов по телефона – кандърдисвали го да замине за Ниш. Той бил болен. Той, а особено госпожата, ми каза, че големи интриги се правели в София против мене. Кой, защо – не обадиха. Безподобно завистлив народ сме ние, българите. Докогато си изпълнявам работата най-съвестно и не се занимавам с никакви лични въпроси, хората се чудят как да ми пакостят. Тангилови ме канят да замина за София и да се обясня. Няма да го направя. Ако щат, нека ме махнат. Тук имам само работа и отговорности – а връх това само неприятности. От никого никаква благодарност. И

министрите били против мене, включително Найденов. У нас, ако си честен и не изпълняваш прищевките на хората, даже и най-незаконните, ще бъдеш хулен.

28 ноември – събота.

Получи се телеграма от Фалкенхайн, с която в заповедническа форма иска да тури ръка на жп и телеграфни съобщения Ниш-Скопие-Велес. Свиках конференция – ген. [Радой] Сираков, Загорски, [Богдан] Морфов, Николов, Христов, Луков – да обсъдим повдигнатите въпроси. Заключение – отговор на Фалкенхайн.

Явиха се ген. [Рачо] Петров и Кутинчев. Доволни от назначението си. Не бързат да почнат работа.

29 ноември – неделя.

Денят на окончателното изблъскване на англо-френците от сръбска Македония.

Пристигна Царят с Радославов, Найденов, Ганчев, Масов. Водят се някакви разговори. Мене държат настрана. Никой не дойде дори да ме види.

30 ноември – понеделник.

Съвещанията продължават все без мене. Казах на Жеков, че това е несъвместимо с моето положение. Ако нямам доверието му, аз с удоволствие ще отида в строя; шикании не мога да понасям. Тоя отговори, че после ще ми обясни в що се състои работата. Но разбрах, че има интрига против мене, даже и от страна на германците.

След свършването операциите против сърбите, германците веднага поискаха да турят ръка на нашата армия. Искат нашите дивизии да влязат в тяхно подчинение, да вземат железниците, коменданствата на градовете, а за нас резервираха правото да им бъдем покорни ратаи. Възпротивих се. И благодарение на това имахме сполуката против англо-френците. Ако те командваха нашата армия, ние все щяхме да бъдем около Черна. Затова те са недоволни от мене. Вземат повод от една не добре преведена от Тантилова моя телеграма до Макензена и направиха цял Източен въпрос. Жеков, вместо да ме подкрепи – и той се отърсва (обърсва) с мене. Изглежда, че Жеков е струпал върху мене и всички криви дърва по разните въпроси, по които сме в несъгласие с министрите. Аз съм черната котка. Пред мене Жеков е съгласен по всички въпроси. Изглежда, че пред тях друго говори. По всичко се вижда желанието му да ме унизи, затова и той не ме вика на конференциите. Всички дойдоха при Царя, само аз не. Пуста дребнавост.

Не правят справка за действителността, но се слушат разни интриганти, на първо място Ганчев. Този човек се е зазнал и върши работи на своя глава, които не са от негова компетентност, и понеже устройва среща на Царя с императора [Кайзер

Вилхелм], готви му маршалски жезъл и пр. неща, които ласкаят честолюбието на Царя, взел го е в ръката си и пречи на сериозната работа. А Ганчев е готов всичко да даде на германците. За една усмивка на Императора той е готов и сам да се продаде. Безподобно мазна и гадна личност. Той даже не иска да чува за нашето мнение.

Дойде при мен Масов. Говорихме по разни въпроси. Уж все се съгласява с мене.

1 декември – вторник.

Снощи министрите се върнаха в София, заедно с Масов и Ганчев. Тоя сутрин Царят отпътува за Гюешево.

Бях приготвил вчера отговор на фон Фалкенхайн в няколко пункта в отговор на неговите. Вчера го подписа Жеков и го изпратихме в двореца за телеграфиране. Дадох едно копие от него на Ганчев. Той, като го прочел, уговорил Жеков да измени категоричността на искането ни по 1 пункт относително предоставянето в наше управление на железницата Ниш-Скопие. Приел, че в краен случай може да бъде и в техни ръце. Изглежда, че Ганчев им обещал това. И Жеков, без да прецени сериозността на работата, се съгласява. И тъй, ще искат ние да уредим немците, а ни вземат железницата. Българско простодушие или по-добре неразбранщина. Ганчев не е вече българин, а Жеков, за да бъде угоден, съгласява се. И понеже аз съм, който се противопоставям, та за да ме отстранят, правят ме „русофил”. И пуснали интриги против мен. Поведението на немците разбирам, те си гледат интересите. Но защо Царят е недоволен, когато аз само българските интереси и българския суверенитет искам да запазя? И нему Ганчев е влязъл под кожата.

Получих от Сава Дацов писмо. И той ми съобщава, че някой си, който дошъл от Берлин, му съобщил, че съм станал русофил! Значи у нас е невъзможно човек да бъде изключително българин!

Жалко.

И Царят, поласкан, че Ганчев му устройва свиждане с германския Император, друго нищо не вижда.

2 декември – сряда.

Нищо особено. Чакам преговорите на Германия с Гърция. Своеобразен е гръцкият неутралитет. Пуснаха една цяла армия против нас, ние я отблъснахме в тяхна територия. Те не я обезоръжават. Въпреки това, те били „неутрални” и ще искат компенсация от нас. Според една телеграма на Каблешков от Солун гръцкият полковник Палис му казал, че те няма да имат нищо против, ако продължим преследването и изтласкаме англо-френците от Солун. Колкото по-скоро, толкова по-добре, за да не им сме дали време да се укрепят. Вярвам го. И хитри са тия гърци. Благоволяват да ни дадат правото да им освободим Солун, като, разбира се, си запазват правото на обезщетение, като си гарантирали обезщетение и от страна на

Съгласението. А българската кръв е без пари! Гърците си остават само сеирджии, като печелят и от едната, и от другата страна.

Получи се телеграма от Ниш, някакъв австрийски комендант в Бърза Паланка бил задигнал всичкия добитък и искал да го изпрати в Австрия. Разбойници.

Жеков бил махнал от телеграмата до фон Фалкенхайн (вчерашната) и пункта, гдето искаме едно човеколюбиво третиране на македонското население. Въобще, махнато е от телеграмата най-същественото. А германските вандалства се увеличават в един застрашителен размер.

3 декември – четвъртък.

Колкото повече мисля по въпроса за владението на железницата от Ниш за Македония, толкова повече се ужасявам от последствия, в случай че я заемат германците. С това ние ще влезем напълно в техните ръце. Ще ни командват във всяко отношение. А ще имаме разпавии с Гърция, която е германско протеже. Щом като ние ще поискаме да предприемем нещо, което не е по желанието на германците, ще спрат превоза на хранителни припаси, под един или друг претекст; ще предизвикат даже и повреди по железницата и ще ни принудят да се подчиним на волята им. Те са в състояние даже и да деморализират армията ни в момента, когато това им е желателно, като не пропускат храна за нас. И чудно ми е как Жеков се повлия от този фанфарон Ганчев и отстъпи от категоричното си требване, железниците наши.

Всичко гореизложено пак припомних на Жеков и го молих да телеграфира на Ганчева, че прередактирането на телеграмата относително 1 пункт е станало по тактически съображения, за да се кандърдиса по-лесно Фалкенхайн (така Ганчев уверил Жеков), но че требванието ни за пълната експлоатация на железницата е неизменно, и да употреби всички усилия да го прокара.

Жеков обеща, че ще телеграфира.

Подготвява се среща на Царя с германския Император и за това, за парад, извикват части от Гевгели (Македонски дружини и четници, от Струга 12 полк. Балканската пехотна рота), от Кратово (дружини от 6 полк и 1 артилерийско отделение от 4 полк), от Прешево (гвардейски полк и един ескадрон от 9 полк), Дойран. Дивотии. Ще уплашим германците! А в Ниш си имаме достатъчно войска. Ако се добавеше Гвардейският полк и Военното училище – предостатъчно. Сега едно разкарване на хората на огромни разстояния – почивка след боевете.

4 декември – петък.

Почти целият ден изгубих в приемане посетители: Василчо, [Георги] Баласчев, Гр. Василев, чиновника от Земеделската банка, Тантилов, Ив. Карастоянов, генерал Сираков, Яблански и д-р Добрев, като представители на дружество „Червен кръст“, относително имуществото на Сръбския „Червен кръст“ в Ниш. Искаха да го приемат

при опис и с протокол, подписан и от сърбина. Ще им дадем право впоследствие да искат заплащането му. Реших да се смята за военна плячка, въпреки Женевската конференция. Кой ли я изпълнява сега?

Дойдоха също Морфов, Николов и [полк. Руси] Лудогоров. Оказва се, че при всичкото ни желание ние не можем да поемем експлоатацията на линията Ниш – Скопие. Нямали сме нито персонал, нито подвижен материал, а германците обещавали да усилят превозоспособността ѝ до 24 чифта тренове, като отпуснат нам толкова, колкото ни са потребни. Утре ще дойде и германският представител и ще вземем окончателно решение. Ще бъдем принудени по неволя да отстъпим по този въпрос. Ще гледаме поне добре да се гарантираме.

Разменени телеграми с Фалкенхайн.

6 декември – неделя.

Царят се върна от Македония. Дойде специално при мене, само да ме изругае за [майор Владимир] Такева, когото срещнал нейде из Македония. Възмутен, че някой унгарец, бивш сръбски пленник, бил гладен, че някой френец не бил добре настанен. Ами за нашите герои?

Иска уволнението на [ген. Петър] Цъклева и Загорски. Застъпих се. Той се разсърди.

7 декември – понеделник.

Оплаках се на Престолонаследника за третирането от Царя. Ако нямам доверието му, аз съм на Неговото разположение.

Царят: бил съм демократ, искал съм да не разваля кариерата; нетактичност спрямо Макензена – телеграмата, която Тангилов лошо превел, и пр., и пр.

8 декември – вторник.

Австрийците искат да разполагат с 3 дивизия. Отказахме: говорих на Жекова да гледа да не дава в тяхно разположение тази дивизия. Искат тя да се бие, да я пращат в Албания и Черна гора, а те само лаври да събират. Пред нас е Солун, гдето англо-френците постоянно се усилват. Напуснали са Галиполи. Вероятно ще дойдат в Солун или Деде Агач; имаме несигурна Румъния; опасност за десант във Варна-Бургас – заобиколени с противници, а ще даваме нашите дивизии да си бият главите из дива Черна гора, да даваме жертви, за да вършим чужда работа!

10 декември – четвъртък.

При водене преговорите за акцията против Солун германците се произнесоха, че вече не може да става и дума за отстъпването Дойран и Гевгели на гърците. Дадоха се жертви. Армията спаси и тия градове.

11 декември – петък.

Австрийците по всеки начин се опитват да вземат под своя команда 3 дивизия и да я тикнат в Черна гора или Албания. Тя да води боеве, а те ще са „победители”. Искат да експлоатират и жп Митровица – Скопие.

12 декември – събота.

Възпротивихме се и на едното, и на другото.

Вчера се получи от Каблешкова телеграма. Гърците заискват съюз, ама да са ортаци само на придобивките; не могли да се ангажират. Отговорихме: еднакви облаги и еднакви условия.

Съобщихме на Радославова за Дойран и Гевгели, да не поема други ангажименти.

Относително оскърбителната уж телеграма до Макензена, за която Царят ми се сърди, правих справка и Тантилов ми телеграфира, че Макензен ни най-малко не бил се докачил и не приел извиненията. Значи Ганчев е скроил и тая интрига. Подлец!

21 декември – понеделник.

Велика Плана. Осъмнахме около Парачин. Към 12 ч. пристигнахме във Велика Плана. Към 1 ч. след пладне пристигна тренът на фон Фалкенхайн. С него бяха още началникът на оперативния отдел генерал-майор Тапен и началникът на железниците Г. М. Грюнер. Представяния. Аудиенция при Царя. Обяд в царския вагон.

След обяда Царят конфемира с Фалкенхайн, а после поканиха Жекова и мене. Пред пладне Царят поканил Жекова при себе си, но му говорил за Симоне в Кюстендил и за някой католически калугер, който не бил допуснат в Кюстендил! Станаха дискусии относително силата и състава на армиите, насоките им към Солун и пр.

Ние поддържахме:

а) Не можем да се ангажираме в тая акция, ако гърците, уж неутрални, стоят на фланговете ни със своята армия. Тя трябва да бъде демобилизирана или прибрана в Стара Гърция.

б) Ако това гърците не направят, да ги смятаме за противник и да се подготвим да действаме и срещу тях. Върху тази база да се организира операцията.

в) Понеже ние даваме цялата си армия – тя е ангажирана в една или друга посока, – то германците трябва да увеличат своите войски поне още с един корпус. Възможно повече тежка артилерия.

г) Една наша дивизия искаме да оставим свободна в наше разпореждане. Противници имаме от всички страни. Ние сме [...].

Фалкенхайн не се съгласява да увеличи своите войски, като мотивира това с невъзможността за скорото им пренасяне – повече от 45 дни.

Ние изтъкнахме още веднъж важността на тая операция в политическо и военно отношение и настоявахме, че е наложително нейната сериозна подготовка, за да имаме непременно успех.

Реши се засега да се концентрира армията към гръцката граница, а до това време, в зависимост от обстановката, ще се реши какво да правим.

Фалкенхайн е симпатичен човек, предразполага към себе си, но и знае какво иска. Той е обаял Ганчева, който се самооблащава да вярва, че има в ръката си Фалкенхайн. Тъкмо обратното. Ганчев е играчка в ръцете на Фалкенхайна.

Понеже често изобличавам Ганчева в повърхностно схващане на нещата, то съм му станал много неприятен. Недоволен е от факта, че и аз съм привикан на съвещанията. Позволил си даже да каже на фон Масов: „Защо е тука и Жостов?“

Понеже преговорите ставаха в присъствието на Царя и Престолонаследника, те не бяха свободни. Не можахме всичко да си изкажем.

Аз повдигнах въпроса да има наш офицер в щаба на Макензена, чието мнение да се изслушава преди издаване заповедите за операциите. Германците поискаха да го изтълкуват като военен съвет. Въпреки че им се обясни, те пак не се съгласиха. Тогава решихме нашият щаб и този на Макензена да се съберат на едно място и заповедите да се издават след взаимно споразумение.

Към 9 ч. вечерта треновете си заминаха. Царят отиде в Унгария.

29 декември – вторник, Кюстендил.

Жеков се завърна от обиколката си. Аз направих разходка в дефилето на р. Елешница през село Четирци.

После пладне дойде при мен Тодор Александров. Между многото други неща, съобщи ми, че Министерският съвет не щял да ни отпусне тайния кредит от 500 000 лева. Изглежда, че тяхната продадена тайна полиция се опасява да не открием безчестията ѝ.

Отношенията между Ангел Киселов и майор [Павел] Тасков, деянията на министрите, освобождаването.

Според както е упоменато в дневника за 10 декември, ние осигурихме владението на Дойран и Гевгели и съобщихме за това на министър Радославова, като го молихме да не поема други ангажименти – той и [Георги] Пасаров заявиха официално, че тези градове се отстъпват на Гърция и по понятни причини желателно е това да се държи в тайна. Сега вестниците пишат, че при размяната на частните телеграми между Кайзера и Радославов първият бил казал, че Дойран и Гевгели остават български, и бърза да се похвали Радославов за заслуга, която няма, при всичко че се вреди на отношенията ни с Гърция. Пустата партизанщина!

Издали постановление на Министерския съвет, че имуществото на сръбския „Червен кръст“ преминава у нашия. Ние го бяхме обявили за военна плячка. Сега, вероятно, ще трябва последствие да се заплаща. Няма право да се бъркат в тия работи.

31 декември – четвъртък, Кюстендил.

Тасков донася от София, че софийският комендант отишъл да арестува в хотела Хърст. Нашата тайна полиция в лицата на А. Киселов и Бошнаков забелязала това, съобщила на началника си Георгиев и той на Радославов и последният викал коменданта и му заповядал да не закача Хърст. Нашата тайна полиция в услуга на нашите неприятели! И Радославов знае.

Жеков събщи за това на Царя; какво е направено?

В работа посрещнахме Новата година.

Бележки

- *Дневникът на ген. Константин Жостов е оформен от неговия колега и приятел ген. Сава Савов заедно с неговите спомени през 30-те години като едно цяло, под заглавие „Неща, които се знаят от малцина и са едни от интимните причини за погромите на България”. Съхраняват се в Централния държавен архив във фонда на Димо Казасов (№ 780 к).*

- *Публ. в Ген. Сава Савов, ген. Константин Жостов, Интимните причини за погромите на България. Подг. за печат Т. Андонов, Ц. Билярски, С., 2000, с. 90-155. Пълният текст на дневника се пази в Централния военен архив във Велико Търново под заглавие „Дневник на началник-щоба на Действащата армия през Първата световна война”, 144 с. (Ръкопис) и като „Дневник на началник-щоба на Действащата армия през Първата световна война генерал Константин Антонов Жостов за времето от 1.9.1915 г. до 16.8.1916 г.”, 111 с. (Ръкопис)*

Взето от [http://bg.wikisource.org/w/index.php?title=Дневник на ген.Константин Жостов – 1915 г.&oldid=6227](http://bg.wikisource.org/w/index.php?title=Дневник_на_ген.Константин_Жостов_–_1915_г.&oldid=6227).

Дневник на ген. Константин Жостов за 1916 г.

1 януари – петък, 1916 г., Кюстендил.

На 29 ноември очистихме Македония от противника. Царят дохожда в Кюстендил. Не иска даже да ме види.

Днес е Нова година. Всеки бърза да изкаже на близките си, на приятелите си, на познатите си поздрави и благопожелания. Царят пак дойде – за да ме наругае, че не съм дал открит лист на Мюленц – пратен му е, но той не го дочакал – и че съм имал неприятности с германците, че съм им правил пречки и пр. Казах му, че няма нищо подобно, всичко е уредено и не сме в никакви пререкания. Царят пак настоява. Изглежда, че Ганчев е пуснал пак някаква интрига. По частни и непохвални подбуждения прави пречка на общото дело. Кална душа. При всичките ми настоятелни опровержения, Царят настоя да замина за Ниш и да „уравня” всичко. От мене зависело дали германският Император ще остане доволен от приема в Ниш. Особено да съм гледал да спечеля генерал Сект. И тъй, за капризите на Ганчева ще ходя в Ниш да търся прошка за незнайни грехове. За целта утре вечер щели да ми приготвят специален трен.

Ще гледам на тия капризи да се тури край. Ако нямат доверие, да ме сменят.

Отидохме на вечеря едва в 10 и половина часа вечерта.

2 януари – събота, Кюстендил.

Обменихме мисли с Жеков по вчерашните разговори с Царя. Преговори какви граници да се искат от германския Император. Коментирахме и последната телеграма на Фалкенхайна. Аз я схващам като нежелание на германците да атакуват Солун, с оглед интересите на Краля [Константин I] и Гърция. И изтъкнатите трудности в транспорта са само претексти. И Жеков подозира, че интригата, че не съм добре с германците, е скроена от Ганчева. Царят го запитал защо не обичам Ганчева. Не го обичам, откогато видях подлостта му.

Жеков е на мнение, че ако ни дадат пълни гаранции германците, може да допуснем турски войски в операцията против Гърция.

Защото: а) турците заменят германците, които трябва да дадат повече войски;

б) тая операция е продължение на Галиполската, същата война;

в) не е нам помощ, понеже противникът не е в наша територия, а в чужда;

г) общ съюзнически интерес – биене на противника.

Казах на Жекова, че това незачитане на мене и недоверие ми тежи. Нека ме сменят, но да не ме малтретират.

На 10 ч. вечерта с поручик Василев тръгнах със специален влак за Ниш.

3 януари – неделя, Ниш.

Към 8 часа сутринта пристигнах. Посрещане от генерал и подп. Тантилов. Закуска у [Крум] Чапрашиков.

Към 12 часа (11 часа по наше) бях при генерал Сект. Казах му, че съм дошъл да уговорим някои подробности, понеже времето е кратко при официално свиждане. Повдигнахме въпросите:

а) За предстоящата операция против Солун. Съгласихме се, че е важна и трябва да се предприеме; всички усилия за подобрене съобщенията в тила и възможна бърза концентрация към границата. Ще упражним и натиск, та е възможно Антантата да се оттегли.

б) Необходимостта да завладеем линията Ксанти – Демир Хисар.

в) Положението на Гърция – трудно, и тя е неопределена; да я смятаме за противник.

г) Продоволството на II армия; ще продължи през Удово и когато се концентрира Галвиц.

д) Да се оттеглят 7 и 11 дивизии около Криволак.

е) Работнически команди – сам зная невъзможността да дадем 15 000 души. Колкото можем. Това потвърди и подполковник Хенч.

ж) За количеството на войските, с които можем да се отбраняваме в Македония. Споделя нашия възглед, че трябва много войски, потвърди липсата на напречни пътища.

з) За помощта на турците. Сект мисли да възприемем. Те ще ни дадат пълна гаранция, че няма да искат компенсации. Те имат свободни войски, да ги използваме. Да икономисаме нашите, войната продължава, Румъния остава готова. Казах му, че с известни условия и гаранции може да допуснем турците в Тракия. Той каза, че те, турците, ще бъдат под наша и германска команда.

Казах му и за мнението на Шелендорф за турците – ще искат компенсации.

и) За необходимостта от теснолинейна линия Градско-Битоля. Ще проучат въпроса. Възможно е с прекъсване в трудната местност.

к) Превозката на 3 дивизия, може както искаме само за материалната част и обозите, а пехотата, след като 4 корпус се прибере към Щип.

Покани ме да обядвам у тях. Виждане с фелдмаршала Макензен и Макленбургския херцог.

На обяда продължихме разговора със Сект. Много любезен, внимателен и весел. Тантилов ми каза, че никога не го е видял по-разположен.

След обяда надълго говорих с фелдмаршала. Каза, че на обяда не искал да ме безпокои, защото искал да ми даде време да говоря със Секта.

Говори за недоверието на българите изобщо към чужденците. Потвърдих го и казах причините. Но в случая ние имаме подозрение само спрямо австрийците и турците, ако и да ни са съюзници, но не и спрямо германците. Към тях имаме пълно доверие. Може да имаме недоразумения, а не и недоверие.

След туй похвали Царя и Престолонаследника, особено последния. Знания, такт, сериозност, основателност; на занятия, на работа с пот; не е като други принцове; Царят го посвещава във всичко и подготвява за бъдеща работа. От никой принц не е бил така възхитен. Наше щастие с него. Жалко, че физически е слабичък.

Привечер Сект пак ме вика, да ми каже някои нови сведения. Изобщо, пълна внимателност и любезност.

И тъй, „ако германският Император не бъде доволен“, няма да бъда аз причината.

5 януари – петък, Ниш.

През нощта пристигнаха Царят с принцовете и Радославов с Жеков.

Към 9 часа отидох на гарата да видя Жекова, да го предупредя за разговора със Секта и за въпросите на преговорите с Фалкенхайна. Той още не беше готов.

Казаха, че имало заповед всички генерали да отидем в Калето, Царят щял да прави репетиция. Ходихме. Всички войски не бяха дошли, късно им съобщили.

Обходи и поздрави с отговор „Ваше императорско величество“.

Речта на Царя към македонците.

Към 12 часа отиване на гарата за среща на Императора – представление, приемане ротата; пак връщане към Калето за парада.

Преглед. Назначаване Императора шеф на 12 пехотен Балкански полк (само заради името Балкански); разговорът с македонците, ръкуване с някои, вълнението на подофицера от разговора; дълги беседи с Протогерово.

Речта на Императора към Царя, назначаването му за фелдмаршал и даване на жезъла.

Отговорът на Царя. Целуване с Макензен.

Дефилирането.

Отиване в префектурата на обяд. Обща веселост и задоволство. Любезността и достъпността на Императора. Свободни обръщения. Съседни на обяда двамата началници на тайни кабинети: генерал Ланкер и действителния таен съветник Валентин – на военния и на цивилния кабинети. Интересен разговор за отношението ни с гърците и невъзможността на сегашните ни граници. С въпроса се заинтересувах.

Императорът писа с моя молив. Речите (по две).

Серкъла. Сам Макензен с много ласкави думи ме представи на Императора. Дълго беседвахме. Разговорът с Ганчев. Апелирах към съвестта му, предвид важните събития, да престане с интригите си спрямо мене.

Обеща.

Към 6 и половина отиване на гарата за изпращане. Ганчев ме зачеркнал от списъка на придружаващите! Каналия. Току-що ми беше дал обещание за коректност. А моето отиване щеше да бъде само от полза, щях да имам възможност да говоря по работата. Сега преговори почти се не водиха. Освен това, което говорихме със Сekt.

Изобщо срещата излезе много добре и всички останаха доволни.

6 януари – сряда, Ниш.

Присъствие на молебна и парада на Нишката площ с Радославова и Жекова.

Разходка до Гале-Куле и до банята.

Обяд в клуба до Радославова.

Говорихме по много въпроси.

Разговори с кореспондентите и с Ванда Зембжуска.

Искахме да си тръгнем в 2 часа. Казали от двореца да не пушат трен по-рано от 4 часа след пладне. Решихме тогава да тръгнем. Отидохме на гарата. Не тръгнахме на определеното време. Чакахме Балканския трен за София. С него се върна и Царят с граф Лонай. Разговори.

Тръгнахме една към 6 часа.

В Бяла паланка застигнахме царския трен. Царят се премести в него – дотук пътуваше с нас в разговор.

Нас оставиха да чакаме. Чакахме дълго и в Цариброд – Царят вечерял на гара Драгоман – цялото движение на влаковете спряно. Войниците на фронта гладуват.

Стигнахме в София към 12 часа през нощта.

7 януари – четвъртък, София.

Бяхме решили да си вървим за Кюстендил към 12 часа след пладне. Още снощи от двореца съобщиха да не вървим, защото трябвало да поднесем и български маршалски жезъл на Царя.

В 9 часа се събрахме в министерството: Жеков, аз, Бояджиев и Годоров, за да решим реда и речта. Присламчи се и Найденов.

Към 12 часа отидохме в двореца и 12 и половина часа се извърши церемонията.

Речите.

Задържаха ни на обяд в двореца. Анимирано беше. Всички добре разположени.

След обяда, в министерството – да напишем заповедта.

Отказахме се и го отложихме за утре.

Вечерта Савата [Савов] занесъл на Жекова орден за храброст втора степен. И за мене било решено, но малко по-късно.

10 януари – неделя.

Глад по войските, особено добитъка. Жеков се реши да сменим Сиракова и Тантилова. Телеграфирахме на последния да дойде в Кюстендил.

Пристигане, 10 вечерта, на Престолонаследника.

11 януари – понеделник, Кюстендил.

Сутринта дойде при мене Престолонаследникът. От дума на дума дойдохме до Ганчева. Изказах му всичките интриги. Ще помогне ли? – Кой знае.

Снощи загатнах за същото и на Жекова. Той пред Престолонаследника започна да защитава Ганчева, че не бил лош човек.

12 януари – вторник, Кюстендил.

Вечерта пристигна ген. Тангилов. Разговор с Жекова.

13 януари – сряда.

Заминаване на Жеков с Престолонаследника и Георгиева по инспекция на частите и посещение новите земи.

Конференция с ген. Тангилова по недоставките и организацията на Тилового управление. Обеща, че честно ще работи. „Ще реже ръцете си”, но не ще допуска да вършат беззакония.

14 януари – четвъртък. Също.

15 януари – петък, Кюстендил.

Пристигане на генерал [фон] Мартенс, военен инженер. Отива да изучава района на II армия. Трябваше да подбутна Загорски, за да беседва с него по съвременното укрепяване и атака на позициите. А генералът е един от капацитетите по въпроса.

Изобщо, Загорски представлява една безподобна апатия и незаинтересованост по всички въпроси. Каквото и да му се възложи, трябва да се чака с неделя отговорът му. Съвършено непродуктивен. Ходи в Македония да изучава въпроса за укрепяването срещу Албания. Недели минаха, все се подканва, а все доклад още няма.

20 януари – сряда, София.

В Министерския съвет от 6–9,30 часа вечерта:

Въпроси по продоволствието и издържането на армията. Пречките от чиновниците на Финансовото министерство. Пиперов. Всички министри се произнесоха за махването му. Тончев не се съгласява.

По военното положение и намеренията ни – железници, съобщения, тогава операции. Молба за прекращаване постановление за освобождаване на разни лица. Трябва длъжности, а не лице. Лошото впечатление от армията. Невъзможността да се изпълни разпореждането на Военното министерство за свободна търговия с новите земи, за митници (в Призрен и Прищина!) и пр. фактически да се спре износът на

храните, опасността за нас в бъдеще: ще бъдем изсмукани – глад ще настъпи, всичко ще компрометираме. Да се плаща реквизицията в Македония, пари няма.

Моя, на Жеков демократизъм, партизанщина – приказки (приведоха за пример [Михаил] Такева и Григор Василев) – обясних, упокоиха се.

Всички признаха, че е имало недоразумение и интриги, и изказаха желание често да се виждаме, ще се разбираме.

Уверих ги в нашата най-добра воля.

21 януари – четвъртък, София. Нищо.

22 януари – петък.

Конференция между мене, военния министър, министър [Никола] Апостолов, директора Морфов, подполковник [Коста] Николов, майор Краищников. И в двата дена, преди и после пладне, изслушахме оплакванията и възраженията на едната и другата страна. Заключение: Николов си гледа добре работата, но другите са недоволни, защото той изтъква грешките. Като се искат да се освободят от него, оказват пасивно съпротивление – затова нередовности.

И министърът на железниците иска да се освободи от военния контрол, за да разполага свободно с железниците и вагони – търговия.

Остана по старому, като обеща едната и другата страни искрено да работим.

В 9 ч. вечерта вечеря в двореца, дадена в чест на Саксонската мисия, която донесе награда на Царя („Св. Хенрих“), с граф Рекс начело.

Царят за Николова: „Да се обеси“, без да разбере работата. И в миналата война бил вършил тия работи, а той не беше! Обясниха на Радославова.

Пръв път говорих с княгиня Евдокия; много скромна, разумна и симпатична. Изглежда да има много добро сърце.

23 януари – събота, София.

Тантилов във Военното министерство ми съобщи, че пак липса на брашно, поради смяната на комитета за предвидливостта.

При Р. Косев – обяснихме се по всички въпроси.

24 януари – неделя.

Преди обяд пристигнах в Кюстендил. Отидох в щаба да търся Жекова, понеже щял да заминава за Германия. Няма го. Тук беше Престолонаследникът, но си заминава, без да се обади.

Бяха из Македония с Жекова, видели частите, върнали се снощи, беше интересно да се чуят впечатленията им.

След обяд Жеков отиде да спи, след това излезнал на разходка. А аз с нетърпение очаквах да говорим. Довечера ще заминава за Германия за преговори. Имаше какво да се обсъжда. Той не проявява никакъв интерес; от нищо не се интересува. Какви бели имаме в главата си по всички отрасли – нему все едно. Той чака само хвалби и поздравя. Всичко друго му е неприятно. Едва можах да го видя в 7,30 вечерта. Говорихме до 8, а след това на вечеря, след която замина. Половин час ориентировка, а не бяхме се видели 10-тина дни!

Няма какво. Той ще се разхожда, ще го награждават, ще го хвалят и величаят, а аз ще тегля.

Той на няколко пъти ходи из Македония, а моят крак още не е стъпил на освободена земя!

25 януари – понеделник, Кюстендил.

Вечерта към 10 часа Жеков замина за странство с Царя, без да се обади в щаба.

Изгонване на румънския и гръцкия консули от Битоля.

26 януари – вторник, Кюстендил.

По нямане време (дневникът от 24) не можахме да преговорим всички въпроси, които могат да станат предмет на разискване в Плес. Вероятно германците ще повдигнат въпроса за отбрана на Солунския фронт. В краен случай ще приемем и това, но е потребно да прокараме като линия за отбрана: Струма с Тахинското езеро, северните височини на Круша планина, Дойранското езеро, Аржан, Паяк планина; Воден, Руник, Костур, Преспанско и Охридско езера. Изгодна във всяко отношение, па вземете политически важни области. Телеграфирах за това Жекову. Там се виждат и мотивировките.

После пладне свиждане с г. [д-р Стоян] Данева.

27 януари – сряда, Кюстендил.

Телеграма до Жеков да настоя още сега да заемем Рупелското дефиле с Кале баир и Ченгел планина. Защото англо-френците почнаха да правят в тия посоки чести разузнавания – трябва да ги изпреварим.

От Скопие ме запитаха ще бъда ли тук в петък, за утре. Искал да дойде тук за някои преговори генерал Сект (знаят, че няма Жекова, и при все това).

28 януари – четвъртък, Кюстендил.

Яви се депутатът Алтимирски с маса молби – неоснователни: да отиде да търгува към Неготин, за някои назначения, против Колев от окръжното управление, Хаджиев, за пущане турчин в Македония за търгуване, за пущане в отпуск брата на д-р Георгиев и пр. Не ги удовлетвори.

Яви се австрийският живописец Вилхелм Виктор Франц, да ме рисува за австрийския военен музей.

29 януари – петък, Кюстендил.

После пладне пристигна Престолонаследникът. Между другото разправих му за направените постъпки за съкращаване отбранителния фронт срещу Солун, като му изтъкнах военните и политическите изгоди; възможността да намалим войските; да изпратим лишните срещу румъните, в случай че тя намери причина да се намеси поради накърняването от нас на гръцкия неутралитет; за възможността да се изпратят и турци срещу Румъния.

За вечеря пристигна и генерал Сект. След вечеря той ми изложи своите намерения, които напълно съвпадаха с моите, преди няколко часа изказани на Престолонаследника.

30 януари – събота, Кюстендил.

Престолонаследникът от името на Царя поднесе един хубав молив, подарък на Сект с вензел и брилянт. Разбира се, той е чужденец: нему може да се подарява. Нам са достатъчни само ругатните.

Заминаване на Сект и после на Престолонаследника.

От вестниците научавам, че пристигнала някаква австрийска делегация за водене някакви митнически преговори. Уловка, за да установят границата по договора. И нашите се поддали: и те назначили подобна комисия. Протестирах телеграфически и поканих Р. Косева да дойде в Кюстендил, за да го ориентирам върху попъльзновенията на австрийците. Съобщих и на Военното министерство да не вършат нищо без знание на щаба на армията.

Вчера Елбасан зает от нашите.

31 януари – неделя, Кюстендил.

Австрийският комендант в Дяково подал до нашия един вид ултиматум в 48 часа да изгони цивилните власти, понеже според договора по предаването на Черна гора черногорски чиновници щели да управляват страната под контрола на австрийците. Отговорих му да си стоят на местата. Ние владеем Дяково по силата на оръжието, а не по договор, и Черна гора не може да разполага с онова, което не притежава. Нашите чиновници са милитаризирани и помагат на военните власти.

4 февруари – четвъртък.

Комендантът от Призрен донася един нов австрийски ултиматум: да опразним териториите до договорната граница и до Шкумба с Елбасан, да не правим никакви покупки и пр., и пр.

Направих по въпроса телеграма до Фалкенхайн, която изпратих на Жекова във Виена за одобрение. На подп. Николова съобщих да предаде на капитан Вайс, че догдето не оттеглят ултиматума до Призренското комендантство, няма да водим преговори по транспорта на турците.

Жеков съобщава, че до 6-и ще е във Виена. Обаче за взетите решения нищо не съобщава. Времето тече. Хората не могат да отидат в отпуск – не знае кой къде да се връща; не може нищо да се разпореда. Генерал Сект още в същия ден получи протокола за взетите решения в Плес. Разлика в схващане работата; заинтересованост, инициатива, Жеков трябваше да изпрати взетите решения и да даде мнението си, след което много щеше да се разпореда. Няма дълбоко схващане и проникване в делото.

6 февруари – събота, Кюстендил.

Получи се отговор от Жеков, но не точен. Не отговаря на поставения въпрос. Съгласява се с моето схващане, а не казва да пращам ли телеграмата до фон Фалкенхайн, или какви други постъпки да направя.

За да не се изложя, че не зная що става – не пратих телеграмата до Фалкенхайн.

Не мога да отговоря и на австрийците. Нито дохожда, нито ориентира. Доволен, че се разхожда. Работата – не съзнава.

7 февруари – неделя.

Австрийците съобщават, че Жеков се бил съгласил за отстъпване на австрийците Елбасан и това вероятно ще ми е било известно. Има си хас това да е вярно. Защо тогава именно той настоява за Елбасан? Защо ме излага, като не ме ориентира.

9 февруари – вторник.

Към 7 ч. след пладне пристигна Жеков. Много не се интересува за работата в щаба. Беше малко надут. Разбрах, че не съм го ориентирал, а не си даваше адреса. След вечеря беше уморен и не можахме много да говорим.

10 февруари – сряда.

Жеков се яви в щаба към 11,30. След обяд пак спа до 5 ч. Нямахме време да говорим по всичко. Ген. Сект пита кога ще можем да уговорим плана за действията. След вечеря изложих на Жекова въпросите за преговаряне.

20 февруари – събота, Кюстендил.

Разправия с Жеков. Интриги съм правил против него. От двореца му казали, че бил в някаква офицерска лига – значи аз пръскам тия работи.

Няма по-тежко от това човек да работи най-добросъвестно и коректно, други да се наслаждават, а той отвсякъде само укори и подозрения да получава!

29 февруари – понеделник, Кюстендил.

Тук дойде ген. Сект, който току-що се бе върнал от френския фронт. Не искат нищо да предприемаме против англо-френците на гръцка територия; засега да не се правят и никакви корекции на разположението ни, щом като ще засягат гръцка територия. Гърците си играят с германците и те им уйдисват на гайдата.

Направихме спогодбата, като молах Секта да се застъпи пак да завладеем Рупелското дефиле. Той обеща.

Помолих ген. Сект да изиска за нас картечници (за I и XI армии); обърнах му вниманието върху поведението на Румъния: концентрация към нашата граница; 3 руски дивизии в движение към Бесарабия и пр.

18 март – петък, Кюстендил.

Жеков пристигна от Македония, фон Фалкенхайн направил предложение за уравниване конфликта с австрийците за Призрен – Прищина. Повече се удовлетворяват австрийците. Те добиват право върху железницата до Феризович и [...], а ний нямаме. Отговорихме. Ганчев настоява да приемаме.

Жеков замина за София да докладва за нашите резерви. Обаче оттам телеграфира, че приема без резервите (права върху теснолейната линия и за минаване от Призрен за Дебър и обратно).

Молих Жеков да направи повторно възраженията си. Не го направи.

22 март – вторник, София.

Приготовление за път.

Клюки и слухове за сменяване на Главното командване, особено за мене. Правителството не било доволно от нас; вероятно защото пречим на гешефтите им. Цяла София, па и цялата армия в тревога. Радвам се, че поне симпатиите на всички са на нашата страна.

Свиждане с министър Радославова в 6 ч. Той бе много любезен. Ни дума за интригите. При излизане – при другите министри. При тях упоменах за слуховете. Казаха интрига, а Попов (Чамовата дъска) добави – от демократите, които говорили от наше име (на Главната квартира). Казах им приказката за „продаването на Цариброд”.

В 7 ч. след пладне ме прие Царят. (Преди свиждането с министър-председателя бях приет от Престолонаследника.) Надълго беседвахме с Царя по много въпроси, особено по спора ни с австрийците, но нито дума за интригите и намеренията на правителството. Беше особено любезен към мене. Германците ме признавали за един от най-великите стратегии в настоящата война; хвалил ме и Макензен; бил съм забележителен държавен мъж; негов добър ученик и пр. и накрая ме награди с II степен за храброст. Дали бе всичко искрено?

Поръча ми да обходя повече, да обиколя фронтите; Белгия – за административното ѝ управление; Круп – Розенбергер и Круп – Халбах; Тешен, Виена, Шкода, Будапеща. Поздрави и благодарности на Императора и Фалкенхайна при Императора Франц Йосифа; на командира на 72 пехотен полк; да сме добре с немците, които ни желаят само доброто; също с маджарите. Да сме предпазливи с австрийците. Несимпатичността на Лакса и пр., и пр.

Отидох си в 9 часа вечерта.

След вечеря у дома Михайлови, Протогеров, Дочев, историите на Ганчев с жена му. Звяр човек, безчестник – вагабонтин.

И Дочев ми направи лошо впечатление, че е искал да оскандали Ганчева пред германците. И двамата трябва да се махнат.

[От 23 март до 11 май 1916 г. ген. Жостов е обиколил германските и австрийските фронтове, дето е бил приет от Кайзера и Австрийския император. – Бел. на С. Савов.]

11 май – четвъртък.

В 8 ч. вечерта пристигане от Будапеща в София.

12 май – петък, София.

Понеже Негово величество е болен, то се явих при [Страшимир] Добровича и му изказах впечатленията си от пътуването.

След това ходих при Радославова за същото. Беше много любезен, като съвсем не е интригувал против мене. Даже каза, че други правили интриги да ни скарат.

После пладне – при военния министър.

13 май – събота, София.

14 май – неделя, Кюстендил.

Пристигнах към обяд. Жеков не сварих, бил в Македония, придружавал германския принц Август Вилхелм при посещението му на 12 полк.

15 май – понеделник, Кюстендил.

16 май – вторник, Кюстендил.

Пристигане на министрите [Петър] Пешев и [Петър] Динчев.

За вечеря пристигна и ген. Жеков с ген. Савов.

Последният ми разправи, че се скарал с Царя и му предстои сменяване от двореца. Там, изглежда, всичко е тръгнало наопако. Ако вместо този честен и патриот офицер дойде там някой интригант, Бог знае какви злини ще излязат. Въобще, нерадостни работи. Царят станал страшно нервозен, освен за слугите, за нищо друго не се

интересува. Никакви доклади не приема; освен Радославова, досега никой друг министър не е приел на доклад.

А печалното е още, че всички наши дворцови условия е узнал и принц Август и се възмущавал ужасно. Страх ме е от лоши последствия за България. Императорът не могъл да търпи подобни [...]. Царицата и принцесите му се оплакали за всичко.

Савата ми разправи, че Ганчев телеграфирал на Царя от Германия, че уж му казал Фалкенхайн, ако имат намерение да ме сменяват, то това да не става, когато съм там, щяло да се изтъквува като че сме се скарали, но когато се върна. Ганчеви интриги. Като видях как там третират Ганчева, никога не мога да допусна, че с такъв въпрос би се обърнал към него Фалкенхайн. Царят изругал Ганчева и му телеграфирал да съобщи гдето трябва, че никога не е мислил да ме сменява.

17 май – сряда.

Обяснения с Жеков за промените в Щаба. Изтъкнах му незачитането ми и некоректността спрямо мене в случая. По закона то е мое право да урегулирам службата на генералщабните офицери.

Изтъкнах му още веднъж и моето схващане изобщо за смените на офицерите. Войната не е да се учим, но работа да вършим. Стажуванията могат да се практикуват само в мирно време. Той пак поддържа своето мнение и каза, ако искам, да му напиша доклад по въпроса, за да резолира и да съм имал документ. Казах му, че аз не събирам документи, но съм длъжен да кажа мнението си, а той е, който ще реши.

Съгласи се да се отмени назначението на подполковник Георгиев.

По тези назначения упоменах и на Лукова. Той отказа да знае нещо по въпроса. Научил се от заповедите. Всъщност в щаба са докарали офицери, негови креатури и почитатели.

18 май – четвъртък, Кюстендил. След пладне Жеков замина за София.

22 май – понеделник.

За обяд се върна Жеков от София. Нещо много ми е намръщен. След обяд спа до 5,30 ч. След това отиде на разходка, тъй че ходих на доклад след вечеря. След доклада имахме дълга разправа, когато разбрах и причината за неудоволствието му.

Каза ми, че като бил в София, научил работи, които, ако знаел по-рано, нямало да се съгласи за отмяна назначението на подполковник Георгиев. Бил съм интригувал против него, говорил съм, че той искал да образува някаква офицерска лига, искал съм да го компрометирам и маса още други интриги. Явно беше, че Сапунаров успял доста

да му наговори и да го настрои против мене. И с прибързването да изпратя по-скоро [полк. Стефан] Нойкова от щаба искал съм да покажа, че аз съм господарят, който разпорежда.

Нито на ума ми е идвало нещо подобно. Постарах се да го уверя, че всичко това са интриги, искат да ни скарат, което е и вярното. Никога никому не съм говорил за лига, в която да е замесен и той; никога и пред никого не съм интригантствал против него; моментите са много сериозни, за да се занимаваме с дребни лични капризи. Никому не съм казвал да се предприше Нойкову да заминава. Той сам се яви при мен, на 18 август, да се оправдава по неговото назначение, като ми заяви, че щом това не е с мое съгласие, готов е да напусне щаба. Аз му казах, че вече имам за това съгласието на Жекова. Него познавам като отличен офицер и ако правя това, то е защото е прав. Едно, защото той получава повишение и трябва да отиде другаде и друго, защото Георгиев ми е потребен за справки. Той е единственият от старите служещи в щаба. На сутринта сам Нойков си написал рапорта, че сдал, и предписанието да замине, което Луков подписал. Значи, за някакви особени намерения от тая страна и дума не може да става. Най-последно му заявих, че щом няма доверие в мене, трябва да ме смени и аз нямам нищо против това. Нека, обаче, бъде уверен, че аз съм бил най-добросъвестният и коректен работник.

Разменихме пак своите възгледи по стажуването на офицерите от Генералния щаб и всеки остана на своето становище. Казах му, че е мой дълг да му изкажа мнението си, а ще стане това, което той иска; той е началник. Той каза, че имало още маса други работи (значи интриги), но които не искал да ми обажда.

Казах му, че против интриги не мога да се боря и не желая повече да бъда измъчван, затова да ме смени.

Той като че си измени настроението. На всеки случай недоверието му няма да се махне. Жалко. Не съм дал повод за нищо и затова съм спокоен.

Сапунаров се ползва с пълното доверие на Жекова; той му е и главен съветник по всичко въвн от операциите. Затова той си прави каквото ще. Само аз му се срещупоставям, затова желае да ме махне, като ни скара с Жеков.

25 май – четвъртък, Кюстендил.

Жеков получи съобщение от двореца, че гърците са дали съгласието си за окупирането на Рупелското дефиле, след като им дадохме уверения, че щом мине войната – необходимостта, веднага ще напуснем територията; че ще пазим живота и имота на населението и че за повредите ще платим обезщетение.

Дадохме съответни заповеди на командващия II армия. Определена 7 дивизия. Ще заемат линията Кале баир, моста на р. Струма при Ветерна и билото на Чангел даг, гдето и ще се укрепят.

Разправих на Жеков как стана заминаването на Нойков – аз не съм заповядал, а той сам си поднесъл предписанието. Загатнах му и за поведението на Сапунарова,

интригите му. Сега е в отпуск, без да се знае от кога до кога. Значи, не се смята никому подчинен.

Към 17 май. Забравих. Преди обясненията с Жеков, които имах на 17 того по промените в щаба, имах доклад. В него му изтъкнах застрашителното положение, което заема Антантата с настъплението си към нашата граница, и че повече е нетърпимо сегашното положение; доложих му и приготвената от мене телеграма до Фалкенхайна по въпроса. Жеков я одобри, но като помисли малко, каза да я изпратим след 3-4 дни. Добих впечатлението, че той не искаше тя да съвпадне с моето пристигане, за да не се отдаде на моя инициатива. Всъщност и на Лукова нехайството по този важен въпрос е действително осъдително. С нищо не бяха реагирали спрямо мерките на нашите противници, а мене в нищо не държаха в течение във време на пътуването ми.

Във време на моето пътуване, по моето схващане, е направена и друга грешка – купуването на германската подводна лодка във Варна, официалното предаване на която днес се извършва. Още по-рано началникът на флота полковник [Константин] Кирков и германският аташе повдигнаха въпроса за купуване на тая лодка. Понеже тя и без това си беше във Варна и при германски персонал и разходи вършеше наша работа, поисках да ни дадат нова лодка, която да се добави към находящата се във Варна. Германците отказаха. Тогава и аз казах, че отлагаме за друго време купуването. Не исках да направя грешката на турците с купуването на „Гьобен” и „Бреслау”, които и без да бъдат купени, щяха да носят същата служба. В мое отсъствие, обаче, станала и тая покупка. Нали сме си ориенталци, все ни лъжат.

27 май – събота, Кюстендил.

Жеков и Луков заминаха за Рупелското дефиле. До вечерта нашите стигнаха до дадената им линия. Една гръцка дружина на 1255 искала да стреля, но насочили колони да я обградят и тя се оттеглила.

Вчера Жеков ми каза, че като бил в Скопие, обещал на Сekt да им отпуснем месо и боб. Ние сами нямаме, нашите войници по 10-15 дни не ядат месо, а даваме на немците! Министерският съвет се съгласил и отпуснал.

31 май – сряда.

Виках Сапунарова на обяснения за неговата некоректност по преводите, особено в щаба, без мое знание. Че отишъл в отпуск, без да знае някой кога се връща. Нали искаме да морализираме армията, би трябвало ние да сме образец на коректност и законност. Нему говорих по-рано и по въпроса за лигата; той трябва да е говорил и на Жекова. Той се извини и каза, че нямал никакви лоши намерения; направил пропуски, без да обмисли, и пр., и пр. Желание да вървяло всичко в съгласие, че трябва да се държим с Жеков и пр.

6 юни – вторник.

Телеграма от Сект до [фон] Бок; Фалкенхайн съобщил, че съм казал на [граф Алфред фон] Обердорф, че ще настъпим към Лерин, и добавя Сект, че не било вярно. Аслъ и не съм казал така. Но начинът на третирането е оскърбителен.

Дохождал в канцеларията депутатът-социалист [Георги] Кирков да моли разрешение да ходи из новите земи. Не разреших. Радославов, при когото отишъл по-рано, му казал: „Иди в Главната квартира, като на опозиционер ще ти разрешат.” Значи, той все ни смята за някаква партизанска опозиция. Той още не е разбрал, че ние сме противници само на престъпниците, но затова добра поддръжка и опора на всяко честно и почтено правителство.

7 юни – сряда, Кюстендил.

Дохождаха Протогеров и Годор Александров. Отчаяни са от нашето вътрешно управление, от безсъвестността и безчестието на управляващите. Искат да вземем мерки. Казаха, че ще действат да бъдат бламирани (сегашните министри) в Събранието. Това не одобрих. Изказах мнение, че това трябва да стане отгоре; нито народът, нито депутатите да не се възбуждат против правителството, защото ще дадем оръжие в ръцете на нашите противници; ще ги обнадеем да продължават войната, да предприемат и атака против нас, като ни предполагат за вътрешно разложени. Те и сега така предполагат, не трябва да им даваме основания за потвърждение вярата им.

9 юни – петък, Кюстендил.

Възложих на полковник [Миленко] Балкански да проучи как трябва да се урегулира въпросът за прехраната и снабдяването на страната с всички необходими припаси, като от друга страна, се предпази страната от разните спекуланти, които вземат огромни печалби за сметка на производителя. Значи: осигуряване на всичко необходимо, предпазване от експлоатация.

Например правителството реквизираше вълната по 3 лв., продавало я на германците за 12-20 лв., обаче, печалбата отивала в някои партизански джебове.

12 юни – понеделник, Духовен ден.

Пристигане на генерал Тангилов. Преди 2-3 дни по телефона ми събщи, че искал да дойде, но нямал гума за автомобила. Отговорих му, че и ние не разполагаме и че съм помолил военния министър да разпореда да се запрети на семействата и частни лица да пътуват с военни автомобили. Казах му го на два пъти и той не можеше да не разбере, че него лично визирам. Въпреки това той пристигнал тук с жена си и две дъщери, визити и разходки мадамата правеше с автомобила и на тръгване за София се качиха

пред Щаба, гдето свиреше музика и беше събран целият град. Действително трябва да има човек Тантиловото тупе, за да направи това.

13 юни – вторник, Кюстендил.

Фон Бок назначен в щаба на Макензена, понеже Сект пращали на Галицийския фронт. После пладне замина за Скопие.

След вечеря Жеков с Луков и [Васил] Ранков замина през София за Беломорския бряг и после щял да отиде към Бургас. Щял да го придружава и Престолонаследникът.

Отвсякъде и на всички фронтове се предприемат атаки. Ние очакваме подобна. Поведението на Румъния неопределено – ние, разходки!

21 юни – сряда.

Жеков се върна за обяд. После обяда спа до 6 ч., а след това отиде на баня. Не се интересува за доклад и за събитията.

3 юли – понеделник.

Преди обяд повторно събрание на членовете от научната мисия и вземане окончателно решение.

След пладне при генерал Тантилов. Искан обяснения за писмото му, с което изнудва министерството да му издадат министерско постановление за безконтролен износ на всички припаси и предмети от новите земи за германците, като се силава на някакво споразумение между двете главни квартири. Казах му, че подобно не съществува. Той ми показа едно писмо от Масов, че уж подобно нещо съм аз уговорил през декември с фон Фалкенхайн. Казах му, че тогава аз не съм се виждал с него и въобще не съм третирали с него никакви стопанствени въпроси. И защо той, Тантилов, преди да прави тия постъпки, не се допита до нас? Той смънка. Изглежда заинтересован за него. Казах му, че тази работа ще трябва да се разясни и че не е негова работа да се занимава с въпроса за износа – това е работа на Военното министерство.

Към 7 ч. отидох при фон Масов да искам обяснение за писмото му. Дадох му основанията си. Той каза, че вероятно е грешка. Въпросът се отнасял до генерал Жекова, който уж бил говорил по въпроса с фон Фалкенхайн. Поисках му писмено обяснение.

10 юли – понеделник, Кюстендил.

По заповед на царя Жеков с Престононаследника, Луков, [Иван] Йонков и Елелинг заминаха за I армия. Уж да прегледат разположението на I армия. Може би, за да се помири Жеков с Бояджиев. Причини: изпращане телеграмата до нас с укори и наставления с препис до Макензен (по случай смяната на кавалерийската бригада, упомената и смяната на 9 с 3 дивизия). Обърна се вниманието на Бояджиев. Той си даде оставката.

Бояджиев се държал много арогантно, предизвикателно и нетактично към Жеков.

21 юли – петък, Кюстендил.

Жеков замина за София при Царя. Дадох му бележка по кои важни пунктове да говори: по висшите назначения; по Тиловото управление; едно интендантство, всичко подчинено на Военното министерство; по подозренията и подвизите на ген. Тантилов; по поведението на Радославова и изявленията му в Камарата по администрацията на новите земи; по награждаване чуждестранните офицери; комитет за предвидливостта, автономен, с права, длъжности и отговорности.

Бяха получени телеграми от фон Фалкенхайн и [генерал] барон [Франц] фон Конрад [фон Хьотцендорф], че вече Румъния не е сигурна. Мерки за сплашване на Съглашението, концентрация на някои сили на Дунава и Добруджанската граница; пренасяне от Австрия моста за Дунава и пр. По всичко се виждаше намерението им да поискат наши войски за Трансилвания. На последното енергично се възпротивих. Написах отговорите. Жеков ги занесе в София на одобрение от Царя.

22 юли – събота, Кюстендил.

Жеков се върна, говорил с Царя само по телеграмите.

Получи се донесение, че на 2 дивизия заповядано да се разшири и на югозапад от Дойранското езеро. Германците искали да освободят от фронта 101 дивизия. Повиках по телефона фон Хенч за разяснение. Изказах му желанията ни, без наше знание да не стават подобни неща и за всички заповеди да ни държат в течение.

От отговора му разбрах, че те искали да освободят 101 дивизия за среща Румъния, вероятно да имат основание да претендират там да командва Макензен – Станчев после ми каза, че се говорело подобно нещо.

Казах на Жекова по никой начин да не се съгласява с тоя проект. Австро-германците изглежда да искат да ни тикнат в една офанзива през Дунава против Румъния, когато те нямат почти никакви войски в Трансилвания, с единствената цел да отвлекели от там румъните. При сегашните условия, когато не разполагаме със значителни войски там и когато ще трябва да пазим фланга си от Добруджа, това е крайно рисковано. Ако отиде там Макензен, той ще изпълнява чужди заповеди, а не това, което се налага от нашите интереси. При сегашното положение на нещата преди всичко ний трябва да нахлуем в Добруджа, да заемем най-тясната част на Добруджа,

лесно ще я отбраняваме (Черна вода – Кюстенджа). Тогава ще видим дали може да нахлуем в Румъния, с какви сили и при непременна кооперация от север със силна австро-германска армия.

Оттегляне на слабата германска дивизия от Македонския фронт също да не се допуща с оглед на поведението на Гърция.

Изглежда, че Царят се е ангажирал по някои от тия въпроси. Жеков трябва да се срещне с него.

Казах, че ний трябва да си установим един план на действие, който да искаме да наложим.

По мое мнение, 3 бригада от 6 дивизия трябва да отиде в усиление на I армия. Жеков се колебае за това. Жеков иска останалата част от 6 дивизия да се съсредоточи в Плевен, а най-много в Попово. Главният наш удар да се насочи покрай Дунава, като преди всичко се превземе Тутракан. Моето мнение е, всички наши сили, които ще действат против румъните, отсега да се съсредоточат на Добруджанската граница за бързи и решителни удари, веднага щом се обяви румънската мобилизация. Затова 6 дивизия – в Осман Пазар. 4 дивизия да настъпи към Тутракан, като се прикрива към Силистра – да го заеме. 1 дивизия – Добрич, 6 дивизия помежду, като според условията се придаде към оная дивизия, която, според румънската групировка, ще нанесе удара. От Добрич завиваме към североизток, за да избегнем безводната зона. По този начин ние застрашаваме тила на войските покрай Дунава и оттам най-скоро ще дадем резултати – така водят и пътищата. Покрай Дунава ний най-сме отдалечени от обекта си, срещаме крепости и маса позиции, понеже отиваме перпендикулярно на хребетите. От държането на Тутракан туряме в зависимост цялата операция...

Не взехме никакво решение по въпроса.

23 юли – неделя, Кюстендил.

Изтъкнах повторно на Жеков казаното по-горе. Привечер той замина пак за София. Казах да припомни на фон Фалкенхайн, че румънското поведение ще зависи главно от успехите в Буковина. Там да насочат усилията си.

24 юли – понеделник.

Снощи по телефона потърсих Жеков, за да ми съобща резултата от постъпките пред Царя за назначаването и промени във висшия персонал, особено персонала за 12 дивизия, за която изпращаме хора, а офицерският кадър още не е назначен. Беше към 11 ч. вечерта. Не можах да го намеря. Потърсих го и тая сутрин. Казах ми, заминал за Горна Оряховица. Искал да посети фронта на XI армия. Не обади резултата от постъпките си – незаинтересованост.

25 юли – вторник.

После пладне към 5 ч. се получи телеграма от адютанта да се изпрати капитан [Кръстю] Дервентски в София с негови вещи и да му дам за главнокомандващия 5000 лева, понеже щял да замине за странство.

Разбрах, че ще се водят преговори с фон Фалкенхайн. Затова реших и тръгнах за София, за да се срещнем предварително.

Пристигнах в 10 ч. вечерта в София.

26 юли – сряда, София.

Към 9 ч. преди пладне свиждане с Жеков във Военното министерство, а после и с Лукова. Отиват в Плес за преговори – мерки срещу Румъния. Заминавал и Престолонаследникът.

Преговорихме какво да настояват:

Ангажиране само ако и от север се действа със сериозни сили. Действия през Дунава само след успешно настъпване в Добруджа (до Черна вода – Кюстенджа). Изобщо, обявяването на нова война е политически въпрос. Да дадат моста с персонала и флотилия. Тежка артилерия с персонала. Да не се отстъпва командването на Макензен, който ще гледа преди всичко не нашите интереси.

Повиках и ген. Тантилов и му дадох сведения за новите групировки и за изпращането на младите войници към фронтовете.

Към 11 ч., когато Жеков беше заминал за гарата, яви се при мен австрийският военен аташе полковник Новак, с телеграма от фон Конрад със своеобразно съдържание: те не могли да съсредоточат войски откъм Трансилвания и понеже имало опасност оттам те да бъдат обходени от румъните, искат ние да минем Дунава и да атакуваме румъните, за да ги прикрепим. Ако това не желаем да направим, то ще си оттеглят Дунавската флотилия, за да не се излагала безполезно на неприятелския огън – няма где да се скрие.

Ни повече, ни по-малко: с нашите 2 1/2 дивизии да се охранява откъм Добруджа и да минем Дунава, и да атакуваме цялата румънска армия, може би подкрепена и с руси!

Отговорих му, че при тия условия и ние не можем да атакуваме.

Протелеграфирах съдържанието на Жеков, като добавих и мнението си.

Преди тръгването си Луков ми обади за някакви тайни преговори, които уж някой от опозиционерите (народняците) водели с русите, посредством Холандската легация. Уж ни давали цяла Македония и Енос-Мидия при условие да не атакуваме Румъния. Гаранции? Казах му, че нищо по-хубаво от това, но понеже са приказки – политика, ние

да гледаме сега да решим военните въпроси и му изложих на кое становище да се спрат при преговорите в Плес.

После пладне свиждане с Тончев в дома му. Говорихме по изпращане финансови инспектори на фронта – не трябва, и по организацията на новия комитет за предвидливостта. Укорих го и за ангажиментите с германците по износа на храни и продукти от новите земи. Ориентирах го подробно по въпроса.

31 юли – понеделник, Кюстендил.

Привечер Жеков се върна заедно с Лукова. След вечеря говорихме за срещата в Плес и решенията. Не е имало общо събрание, а частно с фон Фалкенхайн.

За взетото решение съставен протокол. Добре сме подведени. В случай на война с Румъния само ние се ангажираме да действваме, без да е осигурена една кооперация от Трансилвания! Беше време и ние да си запазим известни резерви. По първия договор на Балканите трябваше да има и германски, и австрийски войски. При всичко, че се яви нов противник – Антантата в Солун, – ние си останахме сами. Сега и против още друг противник – пак си оставаме сами!

1 август – вторник.

Получи се много тревожна телеграма от Бояджиев. Ако в 2-3 дни не се изпратят храни – I армия ще гладува.

Ужасно! Правителството заедно с бандата му спекуланти заслужават бесилка.

2 август – сряда.

Германците съвсем го загазиха. Третират ни като подвластни. Ще ни изсмучат. За да почнем военните действия, те се ангажираха да ни снабдяват с всичко необходимо. Сега ни изнудват и за всеки отпуск на военни материали искат компенсации: ту вълна, ту месо, ту яйца, ту мас, ту кокошки и пр., и пр. Независимо от това те всичко изнасят от България и ние гладуваме.

Нова тревожна телеграма от Бояджиев.

Жеков замина за Рилския манастир. Не дочака даже да подпише изложението до министър-председателя, с което ги правим отговорни за настъпилата криза, тъй като своевременно ги предупредихме.

3 август – четвъртък, Кюстендил.

Злоупотребленията и безредиците в тила – стара България, са достигнали застрашителни размери. Всякой е напуснал работата си и се занимава с гешефти. Р. Петров в Македония също, чрез някой си еврейин изнесъл 70 вагона маково семе. Искахме да интернираме подозрителните сърби и сръбкини от Скопие, той не дава; даже си предложи оставката, понеже с това сме изказвали недоверие към него. И всичко това за мадам Балугджич, на която дал особена квартира, мебелирана от безстопанствени вещи. Довел я от Гиляне, гдето беше интернирана. „И старостта не предпазва от глупости.” Има много нечисти работи и у генерал Тантилов, бързината, с която изнуди от Министерския съвет постановление за безразборен износ от новите земи, базирайки се на някакво устно съгласие от мене и Жекова, каквото не съществува, и бързината да приведе в изпълнение това решение; като оспорихме правилността на действията му и неверността на базата му и му заповядахме да отмени разпорежданията си, той не ни отговори. На второ запитване – нищо не бил направил, защото сме му били отнели правото да се бърка във вноса и износа, а после се силава на някакво министерско постановление, което излезе много по-късно. Въобще, търси предлози и не отмени разпорежданията си и извозът продължава. Един честен и добросъвестен българин тъй ли щеше да постъпи? Говоря на Жеков да вземе сериозни мерки, да махне всички безчестници. Той отговори: „Дайте ми доказателства!” Армията е гола и гладува, той иска други доказателства. „Който не иска да меси, той все сее.”

Княз Борис му казал, че Царят е недоволен, гдето уж искал да сваля правителството. Той, види се, се плаши от това и сега нищо не предприема, все отлага, а развалата продължава.

Има да стават промени и във висшия команден персонал. Ежедневно очакваме действия от [ген. Морис] Сарай; поведението на Румъния става все по-застрашително – той все отлага.

8 август – вторник, София – Кюстендил.

Понеже продоволствието вървяло зле, сега се обсъжда законът за предвидливостта; външното положение все повече се затъмнява – румъните се готвят за действия. Реших да замина в София и да говоря с министър-председателя. После пладне заминах. Вечерта прегледах къщата.

9 август – сряда, София – Кюстендил.

Към 9,30 ч. преди пладне среща с военния министър. И нему изтъкнах положението и го молих да направи всичко, за да подобри продоволствието и да спре износа на храни от страната.

Телеграма от Макензен – съобщи ми я Георгиев, до Жеков: моли го да отиде в Скопие за съвещание. Телеграмата се препрати на Жекова.

В 10 ч. ходих при министър-председателя. Изложих военното положение в момента; състава и силите на антантските войски на Македонския театър; пристигането

на руси; съсредоточаването за атака в долината на Вардара и към Битоля. По всичко се вижда, че трябва да очакваме офанзива от там. Румънското поведение все повече се уяснява – против нас. Прави частична мобилизация и съсредоточаване на руски войски в Южна Бесарабия; били констатирани три дивизии, очаквали още толкова; австрийците не могат нищо да срещупоставят от север. Положението става крайно трудно за нас. И в това време – най-големи неуредици в тила – глад в I армия. Апелирах към него, като към стар и добър български патриот, да направи всичко възможно, за да се състави дееспособен комитет за прехраната – тъкмо сега се разглежда въпросът със закона. Строги наказания с отговорности. Да се милитаризират и накажат по военните закони. Инак ще вземат да се ядат и да си дават оставките в най-трудните времена. Какво ще правим тогава? Затова да не се допуска дезертъорство от поста. Да не гледа партизански на въпроса, но да постави дейци и честни хора. Касае се да запазим съществуването на държавата. Да се запрети напълно всеки износ. За непохвалната дейност на Тантилов и Тончев, които изнудиха постановление от Министерския съвет за износа, уж че Главната квартира се съгласила. Обясних му как стои въпросът. Чудно е как тези господа в два дена прокараха износа и сега вече цял месец – въпреки всички обяснения и заповеди, не може да го отменим? Пасивно съпротивление ни оказват. По всички горни въпроси Радославов се съгласи с мене и каза, че ще направи потребното. Възможно било да се отстрани и Тончев от министерството.

Обърнах му след това вниманието пак върху трудното наше положение във военно отношение: почти сами да се борим с всички противници на Балканите. Време е и политиката да се замисли по въпроса. И [княз Ото Леополд фон] Бисмарк правеше договори с противни страни за преосигуровка.

Той мисли, че ние не трябва да атакуваме Румъния и когато мобилизира. Да, добре е в политическо отношение. Но във военно – да я атакуваме във време на мобилизацията, да дойдем до Черна вода – Кюстенджа, гдето можем продължително да се отбраняваме. Сегашната ни граница е три пъти по-голяма и неудобна за отбрана; веднага войната минава в наша територия, което не трябва да допускаме по никой начин.

Той обеща да помисли по въпроса и че ще помоли германците в изпълнение на договора да изпратят две дивизии на Добруджанския фронт. Отгде ще ги вземат?

В 4 ч. след пладне на тръгване от София имах свиждане с полковник Новак. Той все пита, ще минаваме ли Дунава, или не, за да си оттеглят флотилията. Във време на разговора той ми заяви, на два пъти, че при сегашните условия и дума не може да става за австрийски действия против Румъния, защото нямали никакви резерви. Съобщи ми още, че по сведения от тяхната Главна квартира войските на Сарай не били годни за офанзива. Искаше да каже, че можем оттам да вдигаме войски! Целта им е сериозно да ни ангажират с Румъния, за да облекчим тях.

Веднага отидох при Радославова в Народното събрание и му съобщих за горното изявление на Новак – ще бъдем сами против Румъния.

В разговора си с Радославова преди обяд му съобщих още за проекта за назначаването на Макензен за командващ войските на Добруджанската граница. Казах му, че ние сме против и защо (ще върши това, каквото му заповядва Германия, а не каквото изискват нашите интереси). Той същото мисли. Обаче, казах му, че изглежда

Царят да се е ангажирал по въпроса. Обърнах му вниманието върху постановлението на Министерския съвет, че се разрешава да сечем гори за укрепления от „места, недостъпни зимно време“, както в мирно време. Ами ние сме във война, може ли от Дунава и Добруджа да ходим в Балкана за дървен материал? Той каза да сечем гдето има наблизно и ще гледаме да се оформи това. Казах му още, че тазгодишната реколта не е много добра, затова още сега мерки за запретяване износа.

В 5 ч. тръгнах и в 7,30 ч. след пладне пристигнах в Кюстендил. От получените сведения се убедих, че Румъния прикрито, но енергично е почнала мобилизацията на армията си, като изпраща към нашата граница и сериозни части за прикриване.

Явява се важният въпрос: да чакаме ли румъните да се подготвят, или веднага да почнем, за да ги отблъснем от Добруджа, преди да са готови: голямо морално влияние и ще заемем по-добър фронт за отбрана. Дали ще трябва да повторим сръбската грешка при нашата мобилизация.

Друго важно решение: не е ли по-добре сега да атакуваме в Македония сърбите и да ги пръснем, преди те още напълно да са готови. Ще окажем влияние и на поведението на Румъния.

Обаче, в тези най-съдбоносни времена Жеков обиколи XI армия, прави прегледи. Телеграфирах му предвид събитията да се върне по-скоро, предстоят важни решения. И Макензен го вика в Скопие.

Към 8 ч. се яви и майор фон Егелинг и ми съобщи, че „Величествата“ били решили Макензен да поеме командването на Добруджанския фронт, затова Жеков по-скоро да отиде в Скопие и приеме командването. Телеграфирах на Жекова за това, като го помолих да направи всичко възможно и отстрани тази смяна.

И тъй, Царят, като мисли да спаси кожата си, продаде България!

10 август – четвъртък, Кюстендил.

Сега Жеков прояви своята повърхностност и несериозност най-нагледно. На снощните ми телеграми той отговори, че той иска да продължи прегледа на частите, вече на два пъти отлаган, освен ако няма важни причини да се върне. Значи, той не схваща сериозността на положението и чака други по-важни причини!

Сега 2-3 дни загубени – е загуба невъзвратима. Мобилизация и съсредоточавания стават по границите, ние, вместо да вземем решения и да действаме – ние парадираме.

Ще се пукна от мъка.

Станчев тази сутрин ми телефонира от Скопие – Жеков по-скоро да върви. Дохожда пак и майор Егелинг за същото. Още ми прочете една телеграма от Фалкенхайн – той не вярвал в една сериозна атака на Антантата от Солун. Подготвят почва да оттегляме войски оттам. Същото правят и австрийците с вчерашното изявление на Новак.

Вече неколнократно е ставало същото. Щом като германците искат да измъкнат нещо от нас, няколко дни по-рано почват да пристигат донесения от тяхна страна, които да подготвят почвата.

И колко пъти ни лъгаха или те са били сами излъгани. Може ли да се допусне, че те не преценяват положението? А благодарение само тям, ние пропускахме благоприятното време за удар на Македонския фронт за заемане добри позиции, както и навреме да принудим Румъния да се самоопредели. Тогава тя им даде храни и те се задоволиха.

Към 5 ч. след пладне се получи заповед на Макензен до командващия XI армия, с копие до щаба на действащата армия: обяснява, че от Императора и от Царя бил назначен за командващ войските по Дунава и Добруджа. От днес влиза в командване частите. Предлага командващият XI армия да му донесе, как ще осуети една румънска атака.

От наша страна от никъде не сме получили подобно съобщение. Скандал на скандалите. Защо е нужно да ни подлагат на подобни унижения? Изглежда, че Жеков знае за това, но мълчи, защото няма куража да се срещупостави. В заповедта си Макензен говори и за пристигането на някакви подкрепления. Какви, отгде? – пак не знаем.

12 август – събота, Кюстендил.

Едва днес за обяд пристигна Жеков. След обяд си почива и едва към 3,30 ч. отидох при него, а в 4 трябваше да тръгна за Скопие. Малко го ориентирах върху положението. Той като че отбягва да взема решения и все отлага. Времето не търпи отлагане, а иска бързо действие.

Румъния мобилизира, сега е в критическия момент. Ако спрямо нея не можем да вземем решение, то трябва поне да направим всичко, за да я спрем от акция. Работата е време да се печели. Уж тя се била обвързала 8 дни след почване офанзивата на Сарай и тя да се намеси. Най-добре е с фланговете ние да атакуваме Сарай и да му разбъркаме плановете. Жеков все не се решава към нищо! „Ще видя сега в Скопие.“ Не зная какво повече може да научи в Скопие.

С него замина и Престолонаследникът. Аз пратих предупредителна телеграма до командващия XI армия и началника 10 дивизия да се подготвят до 16-и за предстоящите действия, като им определих и обектите. За I армия в същия смисъл е вече дадена заповед от армейската група Макензен.

13 август – неделя.

Имам силно разстройство на стомаха. Снощи не вечерях и нощес имах температура. Днес после пладне също имах 38,4°. Цял ден нищо не ядох.

Към 8 ч. вечерта подполковник Георгиев ми донесе една телеграма от Макензен до Жекова с молба да му се предаде веднага съдържанието. В нея се казва, че понеже генерал Бояджиев със силите си мисли даже, че не може да се отбранява, то не е мислимо вече за атака. Затова по-скоро да се изпратела цялата 6 дивизия на Добруджанския фронт, заедно с тежката артилерия на XI армия.

Жеков се върна към 9,30 ч. вечерта. Въпреки съвета на лекаря, напуснах леглото и отидох да го намеря. Току-що пристигна и Престолонаследникът. Бяха на вечеря.

На отиване към щаба изложих мнението си на Жекова: да атакуваме на Македонския фронт на всяка цена. Защото на двата фронта, Македонския и Румънския, при сегашните условия – без помощ – мъчно ще можем да се бием. Почването с Румъния е сигнал за действия и на Сарай. Колкото и да се усиляваме на румънската граница, все не можем с успех да се бием против русо-румъните, а като се отслабваме в Македония, даваме възможност и на Сарай да сполучи. Почнем ли бърза и енергична атака в Македония, разбъркваме плановете на Антантата, силите на която още се групират, и един успех тука ще застави и Румъния да се въздържи от действия. Касае се да спечелим време. Това в случая е единственият начин – атака на Сарай с фланговете.

Жеков се убеди. Отидохме на телеграфната станция, повикахме ген. Бояджиев и се разбрахме. Той ни предаде и донесението си до Макензена, което далеч не тъй отчаяно гласи, както се изказа Макензен. Каза му се, че трябва да атакува и да се приготви; дават му се подкрепления. Той си каза плана и го одобрихме. Аз само добавих, че още отначало и вляво от колоната на [ген. Христо] Попова трябва да се действа, за да осигури фланга на Попов откъм Мъгленско.

Получи се телеграма от Каблешкова. [Ген. Йоанис] Метаксас му съобщил, че 2 английски и 1 френска дивизии уж били отпътували от Солун. Как да е така!

Към 1 ч. през нощта се върнах вкъщи.

14 август – понеделник.

Цял ден пазих кревата. Малко ми е по-добре. Жеков ми прати бюлетина да разпоредя за изпращане един полк от 7 дивизия, вместо 3, на Добруджанската граница и тежка артилерия. Пак несъобразности. Отслабваме се гдето ще действаме и тъкмо когато ще почнем действието. На румънската граница сега те са непотребни. Румъния не е готова да ни атакува. Предадох чрез Георгиев, Луков да му докладва и, слава Богу, отменил разпореждането.

Не можах да разбера още защо Жеков ходи в Скопие. Сега Макензен командва и в Македония, и в Добруджа. Като че ли такова нещо желае и Жеков. Да е главнокомандващ, но да не командва.

15 август – вторник.

На 1 того говорих на Жекова, на отиване за Скопие, какви въпроси предстоят да се решат при предаване на командването. Бях му написал даже и бележка:

Да не предприема Макензен никакви действия на Добруджанския фронт без наше съгласие.

Да има в щаба му един представител на нашата Главна квартира, който да следи действията, да ориентира тях, а нас да държи в течение на всичко. За такъв предложих полковник Луков.

Полковник Станчев да остане за свръзка при щаба XI армия.

Да иска бойното разписание и числения състав на германските части в XI армия – тях като че постепенно ги измъкват.

Всичките сегашни връзки да си останат, като тези от I и XI армии на глухо през Скопие.

Управлението на железниците южно от Ниш да се подчини нам.

Полковник Хенч, на отиване към Добруджанската граница, да мине през Кюстендил.

Понеже това ставаше в присъствието на Престолонаследника, Жеков нито внимава какво му говоря, нито взема забележката. И се върна от Скопие без нещо да свърши – освен че предаде и командването на XI армия на Макензена.

Днес пак говорих на Жекова, че трябва да си уясним положението и да вземем решения, които и да наложим. Такива са: 1. Атака на Македонския фронт с фланговете и с всички разполагаеми сили; 2. В никой случай да не се мисли за минаване Дунава, в случай на действия против Румъния, освен след пълното завладяване на Добруджа.

Той се съгласява, но не взема едно определено становище. Чака събитията да го влачат, когато той трябва да ги управлява. Като че първото му желание преди всичко е да не разсърди с нещо Царя, да не докачи германците. Нашите интереси – това е грижа на горните фактори.

Към 4 ч. след пладне Жеков замина за Рилския манастир и утре ще продължи към Битоля.

Вечерта се получи телеграма от Фалкенхайн. Той се съгласява с проекта за действия с I армия, но не и в Източна Македония. Препратих я до Жекова с изложба и на моето мнение.

16 август – сряда.

Чудни са нашите хора. Генерал Загорски преди няколко дни ми заяви, че желаел да отиде в Ямбол, да видел цепелина. Понеже тогава почти всички началници отдели

отсъстваха, казах му да почака до тяхното завръщане. Днес той пак се яви със същата молба. Казах му, че довечера се почват действия и трябва всеки да бъде на мястото си. Цепелинът не е нему подчинен, а отиването е само за любопитство. Тогава, отговаря ми той, да отидел поне до София, щял да преговаря с Масов по аеропланите.

Казах му: щом като мислите, че не е важно присъствието ви тук, когато се почват действия, може да вървите, при всичко че работата в София бихте могли да свършите и по телефона. Той отговори: „Слушам!“ Интересно е дали ще замине. Странни понятия за дълг у тия хора!

На 30 август 1916 г. генерал Жостов почина от направената му операция от апандисит.

Бог да го прости! Вечна му памет! (Бел. на С. Савова)

Бележки

• *Дневникът на ген. Константин Жостов е оформен от неговия колега и приятел ген. Сава Савов заедно с неговите спомени през 30-те години като едно цяло, под заглавие „Неща, които се знаят от малцина и са едни от интимните причини за погромите на България“. Съхраняват се в Централния държавен архив във фонда на Димо Казасов (№ 780 к).*

• *Публ. в Ген. Сава Савов, ген. Константин Жостов, Интимните причини за погромите на България. Подг. за печат Т. Андонов, Ц. Билярски, С., 2000, с. 90-155. Пълният текст на дневника се пази в Централния военен архив във Велико Търново под заглавие „Дневник на началник-щоба на Действащата армия през Първата световна война“, 144 с. (Ръкопис) и като „Дневник на началник-щоба на Действащата армия през Първата световна война генерал Константин Антонов Жостов за времето от 1.9.1915 г. до 16.8.1916 г.“, 111 с. (Ръкопис)*

Взето от [„http://bg.wikisource.org/w/index.php?title=Дневник на ген.Константин Жостов – 1916 г.&oldid=6226“](http://bg.wikisource.org/w/index.php?title=Дневник_на_ген.Константин_Жостов_–_1916_г.&oldid=6226).